

όρος
Παγγαίο

φύση και αρχαιότητα

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΛΥΜΠΕΡΑΚΗΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΑΠΩΝΗΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΡΣΑΛΙΔΗΣ / ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΛΩΝΗΣ / ΑΝΕΣΤΗΣ ΡΕΚΚΑΣ

ΑΦΗΝΩ το χρόνο να κυλήσει προς τα πίσω και να σταματήσει στο 1962.

Ήταν τότε, που νεαρός μαθητής Γυμνασίου ακόμη, είχα δεχθεί μια πρόσκληση από τον αείμνηστο πατέρα μου, να συμμετάσχω με μια ορειβατική ομάδα σε τριήμερη διαβίωση στο βουνό-σύμβολο της Καβάλας, στο Θρυλικό Παγγαίο.

Ο περισσότερες λεπτομέρειες εκείνης της μακρινής ορειβατικής εμπειρίας έχουν πια φύγει από τη μνήμη μου. Διατηρούνται ωστόσο κάποιες από τις πιο χαρακτηριστικές και ωραίες. Όπως η τετράωρη τότε πορεία από τον οικισμό της Αυλής ως το καταφύγιο. Η διάσχιση του ρέματος με την ονομασία **"Γουρονόρεμα"**. Η επιμονή μου να διανυκτερεύσουμε με τον πατέρα μου -μόνοι εμείς από όλη την ομάδα- στο ύπαιθρο, στη μικρή ταράτσα έξω από το καταφύγιο, σκεπασμένοι με τέσσερις κουβέρτες αλλά έχοντας πάνω από τα κεφάλια μας το μεγαλείο του έναστρου ουρανού. Οι πορείες μας στις υψηλότερες κορυφές και ιδιαίτερα η ανάβαση εκείνη, που είχε συνοδευτεί με συλλογή άφθονου τσαγιού στις πετρώδεις πλαγιές του **"Πιλάφ-τεπέ"**, του σημερινού **"Αυγού"**. Και τέλος η παρουσία ενός από τους πιο αγαπητούς φίλους του πατέρα μου, του αξέχαστου **Αργύρη Πεταλούδα**, του πρωτεργάτη στο χτίσιμο του αρχικού εκείνου καταφυγίου του Παγγαίου, που σήμερα φέρει το όνομά του.

Μετά ακριβώς από σαράντα χρόνια ξαναπαίρνω τις ανηφοριές για το Παγγαίο. Τη φορά αυτή όχι όπως τότε με τα πόδια από το μονοπάτι της Αυλής -αν και έτσι θα έπρεπε- αλλά ξεκινώντας από το Ακροβούνι με αυτοκίνητο. Δεν είναι η συνηθισμένη βόλτα κάποιου περιστασιακού επισκέπτη του βουνού. Είναι περισσότερο μια επιστροφή στις αναμνήσεις, μια συναισθηματική επαναφόρτιση, ένα προσκύνημα προσωπικό σε μια μακρινή εποχή που χάθηκε και σε κάποιους ωραίους ανθρώπους, που η απουσία τους μου έχει αφήσει δυσαναπλήρωτο κενό.

ΣΤΟ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΤΟΥ Ε.Ο.Σ ΚΑΒΑΛΑΣ

Καθώς το απόγευμα του Νοέμβρη προχωράει, από τις κορυφές του Παγγαίου μακραίνουν οι σκιές, οι νότιες και ανατολικές πλαγιές βυθίζονται σε πρόωρο μισοσκόταδο. Από το **Ακροβούνι** αρχίζουμε ν' ανηφορίζουμε τον στενό, ασφαλτοστρωμένο δρόμο του βουνού. Ποιος να το πίστευε κάποτε, ότι θα έφτανε η μέρα, που η πρόσβαση στα υψίπεδα του Παγγαίου θα γινόταν τόσο άνετα και γρήγορα. Και ότι θα μπορούσε κάποιος με το αυτοκίνητό του να φτάσει ως την ψηλότερη κορυφή, στα 1956 μέτρα. Είναι μια εξέλιξη, που τα τελευταία χρόνια έχει οδηγήσει μεγάλο αριθμό ανθρώπων στα βουνά, έστω και αν με αυτό τον τρόπο πολλές κορυφές έχουν χάσει ένα σημαντικό μέρος της ορειβατικής τους αίγλης.

Μερικά χιλιόμετρα πάνω από το Ακροβούνι η χαμηλή βλάστηση σταδιακά αποσύρεται, δίνει τη θέση της στη ζώνη της δρυός. Στα φώτα του αυτοκινήτου αποκαλύπτονται τα εκτυφλωτικά φθινοπωρινά χρώματα των φυλλωμάτων της βαλανιδιάς και καστανιάς, καφετιά, πορτοκαλί και κίτρινα.

Ξαφνικά, εντελώς απροειδοποίητα, χάνεται από γύρω μας η μαγεία των χρωμάτων. Η μόνη εικόνα που απομένει είναι η στενή λωρίδα δρόμου, που το βάθος της στην δέση των φώτων δεν ξεπερνάει τα δέκα μέτρα. Η ομίχλη είναι τόσο πυκνή και αδιαπέραστη, που από τη μια στιγμή στην άλλη ο ωραίος νυχτερινός περίπατος μεταβάλλεται σε μια πορεία καταθλιπτική, γεμάτη άγχος. Περνούν τα χιλιόμετρα αργά, βασανιστικά, ελάχιστες φορές η μέση ωριαία ταχύτητα ξεπερνάει τα 20 χιλιόμετρα. Ο φίλος μας ο **Γιώργος Κολώνης** από την Καβάλα ρωτάει στο κινητό, αν έχουμε φτάσει στο καταφύγιο.

-Ποιο καταφύγιο Γιώργο; Μ' αυτή την ομίχλη κι από μπροστά του να περάσουμε, δεν θα το δούμε.

-Πόσο μάλλον που δεν είναι καθόλου μπροστά σας αλλά έξω από το δρόμο.

Παραθέτει μερικά στοιχεία διαδρομής, για έναν μεγάλο σωρό ξύλων, για μια ποτίστρα, για ένα δύσβατο ανηφορικό κομμάτι, χάνεται η επικοινωνία, δεν προλαβαίνει να μας προσδιορίσει την απόσταση.

Περνάνε από μπροστά μας αρκετοί σωροί

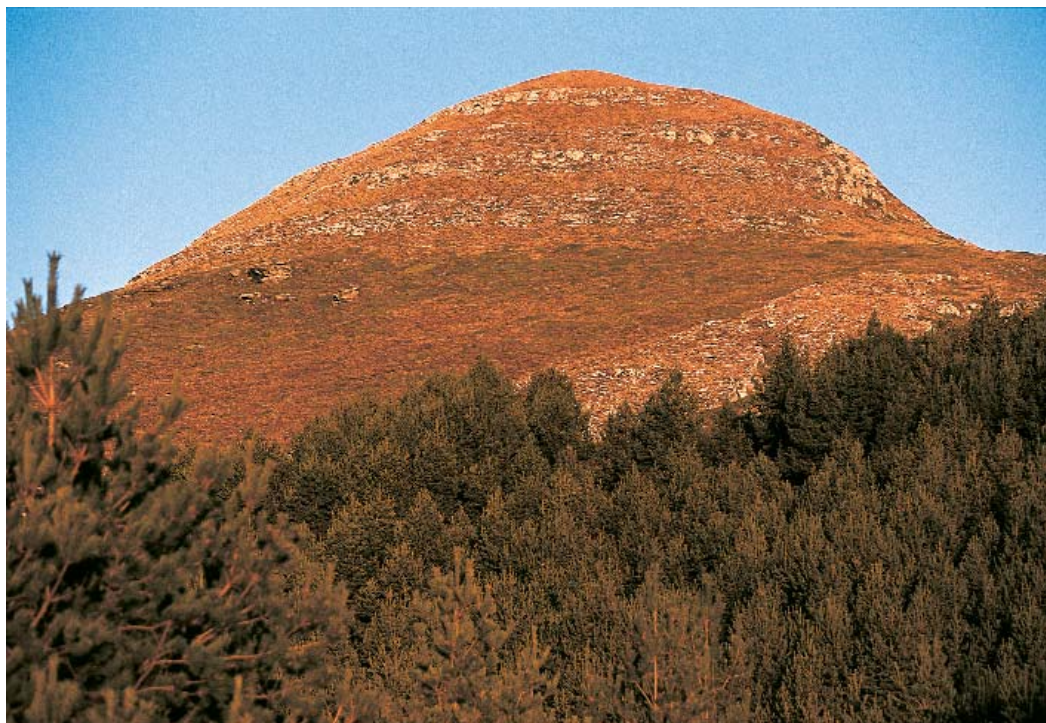
Καθώς κατηφορίζουμε από το χιονισμένο Αυγό προβάλλει η χειμωνιάτικη πανσέληνος και συντροφεύει τα βήματά μας ΦΩΤ : Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

υλοτομημένων ξύλων, ποτίστρα όμως δεν συναντάμε πουθενά. Αρχίζουμε ν' αναρωτιόμαστε αν μέσα στην τόσο πυκνή ομίχλη μας έχει διαφύγει. Κάποια στιγμή διακρίνουμε αμυδρά απέναντί μας κάτι που μοιάζει με πηγή φωτός που αναβοσβήνει. Σε ελάχιστα δευτερόλεπτα σταματάει δίπλα μας ένα τζίπ. Είναι μέσα τα μέλη του Ε.Ο.Σ. **Ηλίας Στάμος** και **Χρήστος Αθανασιάδης**, που ξεκίνησαν από το καταφύγιο για να μας συναντήσουν. Αμέσως τα πάντα απλοποιούνται. Μερικές εκατοντάδες μέτρα πιο πάνω συναντάμε τον σωρό των ξύλων, την ποτίστρα, τη διασταύρωση και τον ανηφορικό λασπωμένο χωματόδρομο που μας οδηγεί στο Καταφύγιο.

Ανοίγοντας την πόρτα μια ζέστη δυνατή μας χτυπάει καταπρόσωπο, που μοιάζει σχεδόν αφόρητη συγκρινόμενη με την θερμοκρασία του εξωτερικού περιβάλλοντος. Οι ξυλόσομπες μπουμπουνίζουν, το τεράστιο τζάκι τριζοβολάει. Εδώ, στο υψόμετρο των 1650 περί-

που μέτρων, η υποδοχή είναι "θερμή" και γίνεται ακόμη θερμότερη από το εγκάρδιο καλωσόρισμα της υπόλοιπης ομάδας. Ο χώρος είναι λιτός αλλά συμμαζεμένος και πεντακάθαρος, αντανακλά άμεσα τη φιλοσοφία και τις συνήθειες των ορειβατών και φυσιολατρών του Ε.Ο.Σ. Καβάλας. Στο πρώτο τμήμα της αίθουσας δεσπόζει το τζάκι με το μεγάλο ξύλινο τραπέζι, τον καναπέ και τις εγκαταστάσεις της κουζίνας. Στο άλλο τμήμα του χώρου βρίσκονται οι κουκέτες. Όλα τα μέλη της ομάδας -άντρες και γυναίκες- είναι κεφάτοι, εξωστρεφείς και χαρούμενοι, η ατμόσφαιρα έχει την ίδια ζεστασιά και συντροφικότητα, που έχω κατά καιρούς συναντήσει σ' όλα τα αντίστοιχα ορειβατικά καταφύγια σε Ελλάδα και Ευρώπη.

Παλιό φυλάκιο του Στρατού το καταφύγιο, κάποτε εγκαταλείφθηκε και χρησιμοποιήθηκε για χρόνια σαν σταύλος από τους κτηνοτρόφους. Αργότερα παραχωρήθηκε από τη

Πάνω ακριβώς από το καταφύγιο του Ε.Ο.Σ. Καβάλας , ο ήλιος ρίχνει τις πρώτες του ακτίνες και βάφει ρόδινη την κορυφή του Αυγού. ΦΩΤ : Θ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ

Μεραρχία στον Ε.Ο.Σ. Καβάλας, που με σκληρή προσωπική εργασία των μελών του, το μεταμόρφωσε σ' αυτό το λειτουργικό και όμορφο καταφύγιο.

Η νύχτα μπροστά στο τζάκι προχωράει ευχάριστα, νιώθουμε ήδη μέλη της ομάδας. Άλλωστε είναι πολλά τα κοινά σημεία ανάμεσά μας, με κυριότερα την αγάπη και το σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον. Ήδη όμως παρατηρείται μια αυξημένη κινητικότητα. Πλησιάζει η ώρα του βραδινού φαγητού. Μέσα σε λίγα λεπτά όλος ο χώρος μουσοβολάει από την υπέροχη σούπα με την βραστή γίδα και τα άφθονα κρεατικά που ψήνονται στο τζάκι. Γεμίζουν τα ποτήρια με ντόπιο κρασί και τσίπουρο και τσουγκρίζουν, η ατμόσφαιρα γίνεται ακόμη πιο θερμή και ανθρώπινη. Έξω η ομίχλη διαλύεται, προβάλλει πολύ κοντά στα ΒΔ ο επιβλητικός κώνος του "Αυγού". Ολομόναχος για μερικά λεπτά στο νυχτερινό αγιάζι, αφήνω το νου και τις αναμνήσεις μου να πλανηθούν σ' εκείνη την πρώτη νύχτα στο Παγγαίο, σαράντα χρόνια πριν, δίπλα στον

αλησμόνητο πατέρα μου. Τι δεν θά'δινα να μπορούσε τούτη τη νύχτα να βρίσκεται, έστω για ένα λεπτό, κοντά μου!

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ ΣΤΙΣ ΚΟΡΥΦΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ

Για κάποιο άγνωστο λόγο ξυπνάω μέσα στη νύχτα. Κοιτάζω το φωτεινό καντράν του ρολογιού, δείχνει 4 ακριβώς, απελλιτιστικά νωρίς ακόμα. Κάθε προσπάθεια για να συνεχίσω τον ύπνο μου αποβαίνει μάταιη. τυλίγομαι στο μπουφάν και βγαίνω έξω για λίγο. Ξαστεριά και παγωνιά, μυριάδες άστρα κρέμονται πάνω από το κεφάλι μου, η θερμοκρασία έχει πέσει αισθητά, βρίσκεται στους 3 βαθμούς κάτω από το μηδέν. Και στο εσωτερικό του καταφυγίου όμως έχει πέσει αισθητά, το τζάκι και οι σόμπες έχουν σβήσει από ώρα. Παρατηρώ κάποια κάρβουνα στο τζάκι, που κοκκινίζουν λίγο κάτω από τις στάχτες και προβληματίζομαι, αν τούτη την ώρα της απόλυτης ησυχίας δικαιούμαι να το ανάψω. Το

μικρό αυτό δίλημμα δεν κρατάει για πολύ. Από το χώρο του κοιτώνα ακούγεται ένας θόρυβος και αμέσως μετά εμφανίζεται ο Ηλίας, μη μπορώντας κι αυτός να εξηγήσει την τόσο πρόωρη αφύπνισή του. Με κινήσεις όσο γίνεται πιο αθόρυβες και μιλώντας ψιθυριστά, ανάβουμε δύο τρία μικρά κεριά και μετά ρίχνουμε μερικά ξερά ξύλα στο τζάκι. Ο χώρος φωτίζεται αμυδρά, ξαναβρίσκει σιγά-σιγά τη ζεστασιά του. Σε λίγη ώρα άλλα δύο μέλη της ομάδας βρίσκονται καθισμένα δίπλα μας. Είμαστε μια παράξενη συντροφιά, που αμίλητοι σχεδόν, παρακολουθούμε τα ξύλα, όπως τυλίγονται στις φλόγες. Λίγο πριν από τις 6 αρχίζει να χαράζει, τα άστρα αδυνατίζουν συνεχώς. Σιγά-σιγά το καταφύγιο ξυπνάει, παύουν οι ψίθυροι, οι διάλογοι ζωντανεύουν, οι καφέδες αχνίζουν στα φλιτζάνια τους. Οι πρώτες ακτίνες χρυσίζουν τον πετρώδη κώνο του Αυγού και αμέσως μετά κατηφορίζουν με ταχύτητα στο καταφύγιο, στις πευκόφυτες πλαγιές και κάτω χαμηλά στη μακρόστενη κοιλάδα των

Πιερίων, στα διάσπαρτα χωριά και στο Σύμβολο. Μακριά κατά τα νότια εμφανίζεται για λίγο πάνω από τα σύννεφα η οξυγώνια κορυφή του Άθω, ενώ λίγο ανατολικότερα, το περιγράμμα της Θάσου καλύπτει όλο τον θαλάσσιο ορίζοντα.

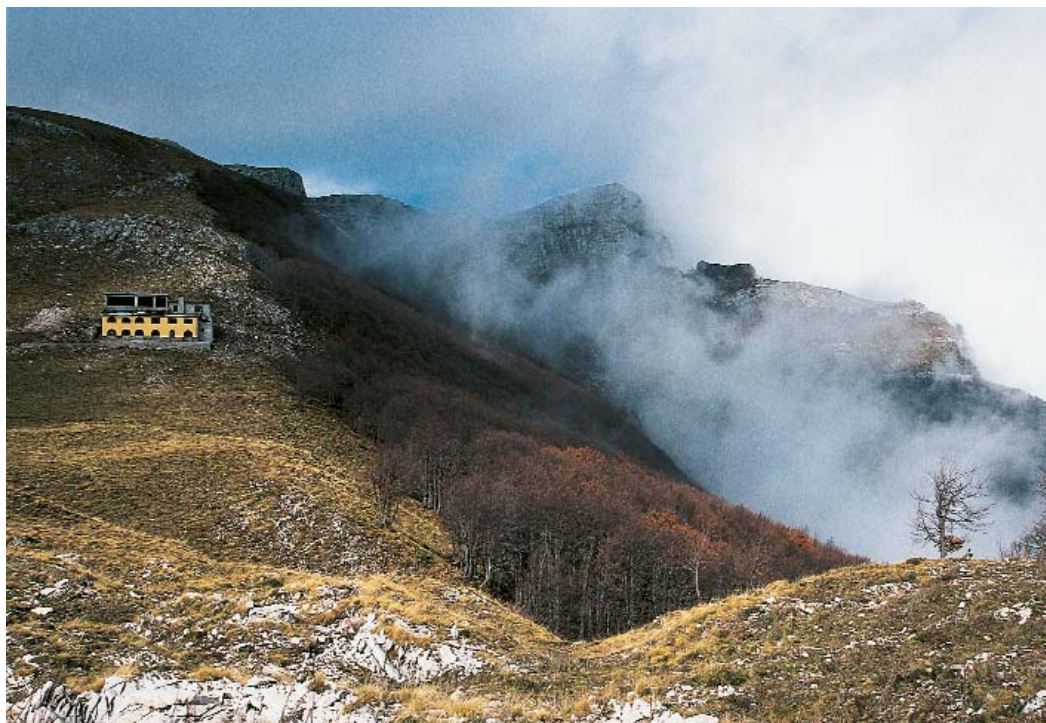
Μια καινούργια μέρα αρχίζει εδώ στα υψίπεδα του Παγγαίου, γεμάτη με φως, φθινοπωρινά χρώματα, απεριορίστη θέα και κρυστάλλινη ατμόσφαιρα. Είναι ώρα να ξεκινήσουμε την περιπλάνησή μας στις υψηλότερες κορυφές.

Κατηφορίζουμε τον λασπωμένο χωματόδρομο και στη διασταύρωση στρίβουμε αριστερά, με κατεύθυνση Β-ΒΔ.

Ο δρόμος, αν και σε ορισμένα σημεία είναι ταλαιπωρημένος από τις βροχές, είναι γενικά βατός για κάθε αυτοκίνητο. Πολύ γρήγορα οι αναδασωμένες με πεύκα εκτάσεις παραχωρούν τη θέση τους σε αυτοφυές δάσος οξυάς. Κάτω χαμηλά, στα ΒΑ, αποκαλύπτονται τα αρχαία τενάγη των Φιλίππων, η εκτεταμένη και καλλιεργήσιμη αυτή πεδιάδα, που σε

Λίγο πριν φτάσουμε στην κορυφή "Μάτι", αρχίζει η υπαλπική ζώνη με μοναδική μορφή βλάστησης το χαμηλό χορτάρι. ΦΩΤ : Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

Στους πρόποδες της κορυφής Μάτι βρίσκεται χτισμένο το ωραίο και μεγάλο καταφύγιο του Σ.Χ.Ο.Καβάλας σε σημείο εξαιρετικής θέας. ΦΩΤ : Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

μερικά σημεία μετά από βροχόπτωση, δεν διαφέρει από βάλτο. Είναι μια ευρύτατη, απόλυτα επίπεδη επιφάνεια, που μοιάζει μ' ένα απέραντο παζλ, δημιουργημένο από τα αναρίθμητα γεωμετρικά σχήματα των ποικίλων καλλιερχειών. Μισοκρυμμένη από τη χαμηλή νέφωση, στην άκρη μιας μεγαλόπρεπης χαράδρας, διακρίνεται η Νικήσιανη, ενώ πίσω της πολύ μακριά, διαγράφεται η μακρόστενη κορυφογραμμή της Δυτικής Ροδόπης. Βορειότερα ακόμη, σε μικρότερη απόσταση, ορθώνονται πάνω από την πεδιάδα της Δράμας οι πανύψηλες κορυφές του Φαλακρού, που ένα μικρό τους τμήμα είναι ελαφρά πασπαλισμένο από το χιόνι.

Ο δρόμος στρίβει λίγο δυτικότερα και μετά από μερικές εκατοντάδες μέτρα, καταλήγει σ' ένα επίπεδο αυχένα, που σχηματίζεται ανάμεσα στην υψηλότερη κορυφή του Παγγαίου, του **Μάτι** (υψ. 1956μ.) και το **Αυγό** (τον πασίγνωστο “Πιλάφ-τεπέ” με υψόμετρο 1835μ.) Εδώ βρίσκεται χτισμένο το μεγάλο καταφύγιο του **Σ.Χ.Ο. Καβάλας** (Σύλλογος Χιονο-

δρόμων Ορειβατών), καθώς επίσης και η μικρή σε μήκος χιονοδρομική πίστα με τις εγκαταστάσεις του αναβατήρα. Το οροπέδιο αυτό έχει ταυτόχρονη θέα προς ένα ευρύτατο τμήμα του Β-ΒΑ και Ν-ΝΔ ορίζοντα, Εκτός από τον δρόμο που έχουμε έρθει, ξεκινούν δύο ακόμη οδικές αρτηρίες. Η μία κατηφορίζει προς τα ΝΔ, γύρω από τον κώνο του Αυγού και η άλλη ανεβαίνει ΒΔ, μέχρι την κορυφή Μάτι. Παίρνουμε πρώτα αυτό το δρόμο, που είναι αρκετά βατός εκτός από κάποια νεροφαγώματα.

Ο δρόμος τερματίζει στην κορυφή, ακριβώς κάτω από την τεράστια κεραία της ΕΡΤ. Είναι ίσως η προσιτότερη κορυφή βουνού στην Ελλάδα και μάλιστα σε τέτοιο υψόμετρο. Η θέα φυσικά είναι απεριόριστη προς κάθε σημείο του ορίζοντα, παρά την ηλιοφάνεια όμως το βορειαδάκι είναι ψυχρότατο. Κατηφορίζουμε από την κορυφή και μετά το οροπέδιο παίρνουμε τον δρόμο που περνάει ΝΔ από το Αυγό. Οι πεδιάδες των Φιλιππων και της Δράμας εξαφανίζονται, απλώνεται

τώρα μπροστά μας η Πιερία κοιλάδα, οι επίπεδες εκτάσεις προς την κατεύθυνση του Στρομώνα και ο θαλάσσιος ορίζοντας. Είναι μια θεαματική κυκλική διαδρομή, που μετά από 3,5 γλμ μας οδηγεί και πάλι στη διασταύρωση, κάτω από το καταφύγιο του Ε.Ο.Σ.

Ήδη βρισκόμαστε στο κεντρικό οδικό δίκτυο, που τόσο καταθλιπτική εικόνα παρουσιάζει με την αδιαπέραστη ομίχλη της προηγούμενης βραδιάς. Με το φως της ημέρας τα πάντα έχουν αλλάξει γύρω μας. Το Παγγαίο αποκτάει και πάλι όψη ήπια, ειδυλλιακή και χαρούμενη, με την απόλυτη κυριαρχία του πολύχρωμου δάσους της οξυάς, ένα βουνό που μπορεί να ενθουσιάζει κάθε φυσιολάτρη. Μόλις 500 μέτρα από την διασταύρωση μια πινακίδα μας δείχνει την κατεύθυνση προς το καταφύγιο του "Πεταλούδα".

-Είναι παράξενο, λέω στην Άννα. Χθες βράδυ περάσαμε μπροστά απ' αυτή την πινακίδα, μα με την τόση ομίχλη μας διέφυγε. Ας ρίξουμε μια ματιά στο κατάλυμα που κάποτε με φιλοξένησε.

Σε λιγότερο από 100 μέτρα ο δρομίσκος τερματίζει σ' ένα μικρό ξέφωτο, μπροστά στο καταφύγιο. Το πρώτο πράγμα που επανέρχεται στη μνήμη μου είναι το τοιμεντένιο ταρατσάκι, αυτό το αξέχαστο "υπαίθριο ξενοδοχείο" κάτω από τα άστρα. Αμέσως μετά οι οξυές, μερικές δεκάδες μέτρα χαμηλότερα. Πλησιάζω χαρούμενος στο οίκημα, που με συνδέει με τόσες αγαπημένες καταστάσεις και ανθρώπους, όλη αυτή η χαρά όμως μετατρέπεται αυτόματα σε θλίψη από την εικόνα που αντικρίζουν τα μάτια μου. Το μεγαλύτερο τμήμα της πλακόσκεπης στέγης απουσιάζει, έχει μεταβληθεί σ' ένα άμορφο σωρό από πέτρες και ξύλα στο εσωτερικό του καταφυγίου. Η κάποτε στέρεη λίθινη τοιχοποιία έχει αποκτήσει εμφανείς ρωγμές και σε κάποια σημεία, από το νερό της βροχής, έχει φουσκώσει επικίνδυνα. Η σιδερένια πόρτα είναι κλειστή. Και γιατί να ανοίξει άλλωστε; Το Καταφύγιο Πεταλούδα έχει πάψει να αποτελεί "καταφύγιο", είναι απλά τέσσερις απρόσωποι πέτρινοι τοίχοι, που γερνάνε από

Ορειβατικό καταφύγιο "Αργύρη Πεταλούδα". Από τη φθορά του χρόνου και την αδιαφορία των ανθρώπων το μεγαλύτερο τμήμα της πλακόσκεπης στέγης του ιστορικού κτιρίου έχει καταρρεύσει. ΦΩΤ : Θ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ

τη φθορά του χρόνου κάθε μέρα και περισσότερο. Σε ό,τι αφορά την πινακίδα με την ένδειξη "ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ", είναι το λιγότερο παραπλανητική, αφού κάθε άλλο παρά καταφύγιο είναι το σημερινό κτίσμα. Η θα 'πρεπε να αφαιρεθεί η πινακίδα - από σεβασμό προς τη μνήμη του ακούραστου εκείνου πρωτεργάτη - ή να ξεκινήσουν το ταχύτερο εργασίες αποκατάστασης του ιστορικού αυτού καταφυγίου του Παγγαίου.

κατάφυτο με βάλανιδιές και καστανιές, φτάνουμε στην κορυφή ενός λόφου, αθέατου από τον δρόμο. Εδώ, σε υψόμετρο 620μ., δεσπόζει μια έξοχη μονάδα διαμονής και εστίασης, που ανήκει στην κυριότητα του Δήμου Ελευθερούπολης.

Δεν πάνε πολλά χρόνια από τότε που, -περιστασιακοί επισκέπτες του Παγγαίου-, είχαμε αντικρίσει τη μονάδα αυτή εν τη γενέσει της. Δύο στοιχεία μας είχαν την εποχή εκείνη

ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ : ΔΑΣΙΚΟ ΧΩΡΙΟ ΠΑΓΓΑΙΟΥ

“ΔΑΣΙΚΟ ΧΩΡΙΟ ΠΑΓΓΑΙΟΥ” Η ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ ΕΠΑΝΕΡΧΕΤΑΙ

Ανηφορίζοντας από το Ακροβούνι τον πολύ στενό ασφαλτοστρωμένο δρόμο προς τα υψίπεδα του Παγγαίου, συναντάμε στα 6,8χλμ. ακριβώς μια μεγάλη πινακίδα με την ένδειξη "ΔΑΣΙΚΟ ΧΩΡΙΟ". Θα πίστευε κανείς ότι πρόκειται για κάποιες απ' αυτές τις τόσο γνωστές ξύλινες εγκαταστάσεις, που οι δασικές υπηρεσίες έχουν εγκαταστήσει σε διάφορους ορεινούς όγκους της χώρας μας. Η πραγματικότητα είναι διαφορετική. Μετά από 400μ σ' ένα ωραίο δασικό περιβάλλον

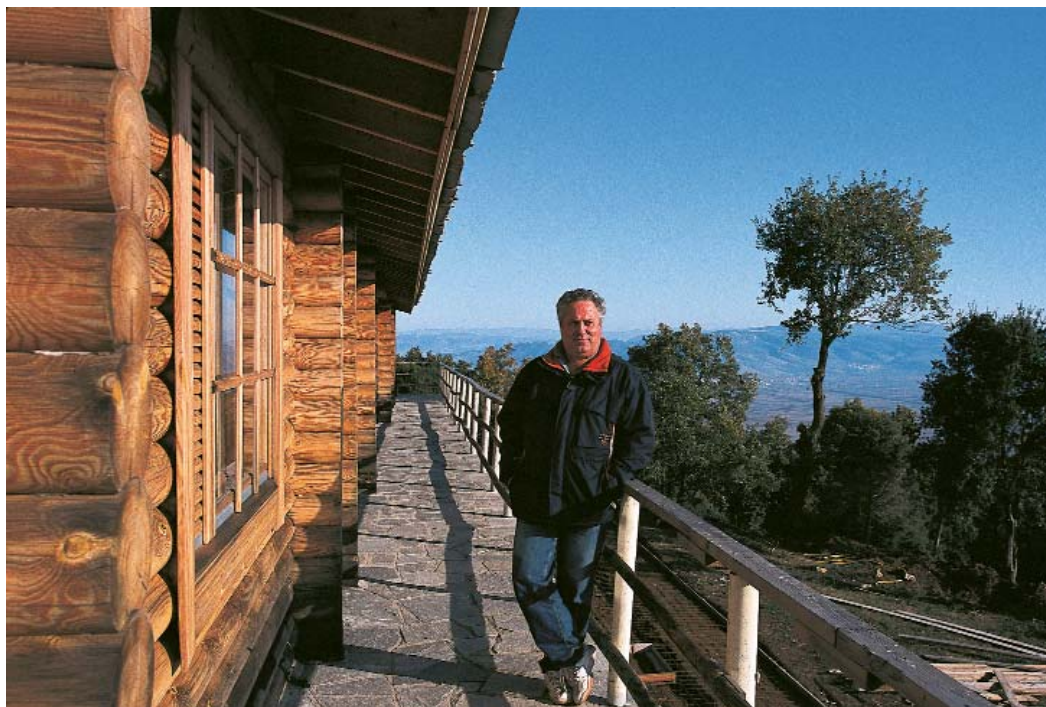
εντυπωσιάζει περισσότερο. Η τοποθεσία με την απεριόριστη θέα και η άριστη κατασκευή των ξύλινων οικημάτων. Δυστυχώς επικρατούσε τέτοια ακαταστασία και εγκατάλειψη, που είχαμε υποθέσει, ότι κι αυτό το έργο θα ήταν άλλη μια φιλόδοξη επένδυση, που θα παρέμενε - όπως τόσες άλλες - ανενεργή και ανεκμετάλλευτη.

Η σημερινή πραγματικότητα διαψεύδει με τον καλύτερο τρόπο τις απαισιόδοξες προβλέψεις μας. Τρία κεντρικά ξύλινα οικήματα, μαζί με κάποιες δευτερεύουσες εγκαταστάσεις καταλαμβάνουν το πιο στρατηγικό σημείο του λόφου. Η καλόγουστη και επιμελη-

Εξωτερική και εσωτερική άποψη της καφετερίας του υπέροχου “Δασικού Χωριού του Παγγαίου”. ΦΩΤ : Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ
Αεροφωτογραφία του “Δασικού Χωριού Παγγαίου”. Στο βάθος ένα μικρό τμήμα από την πεδιάδα των Φιλιππων. (Αριστερά)

Ο Δημοσθένης Τάσσης στο μπαλκόνι ενός από τους ξενώνες του “Δασικού Χωριού”. ΦΩΤ : Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ
Εσωτερικό ενός από τα δωμάτια του ξενώνα με την καθολική κυριαρχία του ξύλου. ΦΩΤ : Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

μένη κατασκευή τους μας παραπέμπει σε πρότυπα χωρών με μεγάλη παράδοση στον ορεινό τουρισμό. Άλλωστε η αποκλειστική χρήση του ξύλου, ως πρώτης ύλης για την κατασκευή των οικημάτων, βρίσκεται σε απόλυτη αρμονία με το υπέροχο φυσικό περιβάλλον του βουνού, που έχει παραμείνει ανέγγιχτο. Βέβαια η συνολική αισθητική του τοπίου επηρεάζεται αναπόφευκτα από τον μεγάλο αριθμό των αυτοκινήτων των επισκεπτών, που όμως είναι σταθμευμένα με απόλυτη τάξη στους ειδικά διαμορφωμένους χώρους στάθμευσης.

Οι ευχάριστες διαπιστώσεις συνεχίζονται και στο εσωτερικό των κτιρίων της μονάδας. Το κεντρικό οίκημα λειτουργεί στο ισόγειο ως αίθουσα εστιατορίου ενώ στον πρώτο όροφο ως χώρος καφέ, μπαρ και χαλάρωσης. Και οι δύο χώροι είναι άνετοι και λειτουργικοί, με θαυμάσια θέα, τεράστια τζάκια και απόλυτη κυριαρχία του ξύλου και του φημισμένου σχιστόλιθου του Ακροβουνίου. Τα μεγάλα μπαλκόνια που εκτείνονται προς τα ανατολικά παρέχουν θέα απεριόριστη προς τον κάμπο των Φιλίππων, τον κόλπο της Καβάλας και τη Θάσο και μακριά στον ΝΑ ορίζοντα, στην κορυφή του Άθω.

Και στους δύο ορόφους η εξυπηρέτηση είναι υποδειγματική, παρά τον εντυπωσιακό αριθμό των επισκεπτών, ιδιαίτερα τα Σαββατοκύριακα. Ο υψηλός επαγγελματισμός που είναι ορατός σε όλες τις παρεχόμενες υπηρεσίες, δεν είναι τυχαίος. Οφείλεται στην προσωπικότητα και στην άγρυπνη παρουσία του **Δημοσθένη Τάσση**, που μαζί με τον **Αποστόλη Καρανικολή**, διευθύνει την εταιρεία "Τουριστικές-Ξενοδοχειακές Επιχειρήσεις Ε.Π.Ε", που έχει αναλάβει την συνολική διαχείριση του Δασικού Χωριού από τον Δήμο Ελευθερούπολης.

Άνθρωποι με μακροχρόνια εμπειρία στο χώρο του τουρισμού ο Δημοσθένης και ο Απόστολος, έχουν κατορθώσει να μεταβάλλουν τις απλές αρχικές εγκαταστάσεις του Δασικού Χωριού σε μια εκπληκτική μονάδα διαμονής και εστίασης, που κοσμεί με την παρουσία της τις πανέμορφες πλαγιές του Παγγαίου και αποτελεί ουσιαστικά το μοναδικό ορεινό κατάλυμα στον νομό Καβάλας. Η διαμονή στα δίκλινα, τρίκλινα η τετράκλινα δωμάτια των δύο ξενώνων της

μονάδας, αποτελεί μια ξεχωριστή εμπειρία. Όλα είναι εξοπλισμένα με ατομική θέρμανση, μπάνιο και τηλεόραση. Η κυριαρχική παρουσία του ξύλου, το υψόμετρο, η ηρεμία και η καθάρια ατμόσφαιρα του βουνού, δημιουργούν μια πρωτόγνωρη αίσθηση διαμονής σε φυσικές συνθήκες απόλυτα αυθεντικές.

Ο τομέας όμως στον οποίο το Δασικό Χωριό αριστεύει είναι οι υπηρεσίες εστίασης. Εκτός από τις Ελληνικές παραδοσιακές γεύσεις στον ξυλόφουρνο, το Δασικό Χωριό φημίζεται το χειμώνα για το κυνήγι του και τα χοιρινά που εκτρέφονται στις εγκαταστάσεις της μονάδας.

Από την μεγάλη ποικιλία εδεσμάτων περιοριζόμαστε να αναφέρουμε το εκπληκτικό αγριογούρουνο με κάστανα του Παγγαίου, το αρνί με μανιτάρια, το λουκάνικο με το μέτρο, το χοιρινό με μπέικον και το ψητό μοσχαράκι με μουστάρδα. Όλα τα πιάτα είναι ιδιαίτερα προσεγμένα και εκτός από την κορυφαία τους ποιότητα, καταπλήσσουν με την ποσότητα του περιεχομένου τους. Τα μανιτάρια και τα κάστανα προέρχονται από τις πλαγιές του Παγγαίου και ήδη ο Δημοσθένης έχει θέσει σε εφαρμογή ένα φιλόδοξο σχέδιο να απολάσει σεήμερες όλες τις άγριες καστανιές που περιλαμβάνονται στην έκταση των 50 στρεμμάτων που περιβάλλουν τη μονάδα.

Υπάρχει όμως και ακόμη μια γαστρονομική ιδιαιτερότητα για την οποία το Δασικό Χωριό μπορεί να υπερηφανευτεί. Είναι η μεγάλη ποικιλία των οσπράκων, που στη μεγαλύτερη διάρκεια του χρόνου παρέχονται στους λάτρεις των θαλασσινών γεύσεων. Αχινοί, στρείδια, φούσκες, πίνες, καλόγνομες, πεταλίδες, αλιεύονται με την προσωπική συμμετοχή του Δημοσθένη Τάσση από τα παράλια της Καβάλας και αποτελούν μια γευστική ιδιαιτερότητα, που είναι αδύνατον να συναντήσει κανείς σε άλλον ορεινό - και όχι μόνον - ξενώνα στην Ελλάδα.

-Οι υψηλού επιπέδου τουριστικές υπηρεσίες και ιδιαίτερα όσες σχετίζονται με τη διαμονή και την εστίαση είναι το μεγάλο μου μεράκι, καταλήγει ο Δημοσθένης και δεν έχουμε κανένα λόγο να το αμφισβητήσουμε.

ΤΟ ΠΑΓΓΑΙΟ ΜΕ ΤΟΝ ΘΟΔΩΡΟ ΛΥΜΠΕΡΑΚΗ

Ακούγοντάς τον κανείς να μιλάει για το Παγγαίο είναι αδύνατον να φανταστεί, ότι δεν είναι αρχαιολόγος. Κι όμως ο **Θόδωρος Λυμπεράκης** είναι δικηγόρος, που πέρα από την επιστήμη του, έχει αφιερώσει τη ζωή του στη συστηματική έρευνα του παρελθόντος του ιστορικού αυτού βουνού. Η περιήγηση μαζί του στο Παγγαίο είναι ένα συναρπαστικό ταξίδι στα βάθη των αιώνων, ένα συγκλονιστικό οδοιπορικό από τα προϊστορικά χρόνια ως τα νεότερα. Βαδίζοντας μαζί του στις πλαγιές και στα εδάφη του Παγγαίου αποκαλύπτονται στα έκπληκτα μάτια μας τα πανάρχαια χαράγματα των προϊστορικών ανθρώπων πάνω στη σκληρή επιφάνεια των βράχων. Είναι οι περίφημες "**Βραχογραφίες του Παγγαίου**", παραστάσεις ζώων κυρίως, γεμάτες αθωότητα, λιτότητα και χάρη. Αποκαλύπτονται επίσης αρχαίες επιγραφές, ιεροί λατρευτικοί χώροι, σπηλιές και παμπάλαια γεφύρια, τείχη και κάστρα, ένας κόσμος απρόσμενος και απίστευτα συναρπαστικός,

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Κάθε φορά που ατενίζω το Παγγαίο, έρχονται αθέλητα στη μνήμη μου όσα έγραφε πριν από 85 περίπου χρόνια ένας μεγάλος μελετητής και βαθύς γνώστης της ιστορίας, της θρησκείας και των θρύλων του, ο Γάλλος καθηγητής της αρχαιολογίας **Paul Perdrizet**, στο έργο του "**Λατρείες και Μύθοι του Παγγαίου**": "*Αρκετές φορές, βλέποντας πάνω από τον Στρυμονικό κόλπο να διαγράφεται στα δύο άκρα του ορίζοντα, από τη μια η κωνική σιλουέττα του Άθωνα κι από την άλλη η κορυφή του Παγγαίου, αναρωτήθηκα ποιό από τα δύο βουνά δικαιούται καλύτερα να πάρει στην παγκόσμια ιστορία το όνομα "**Άγιον Όρος**". Διότι, αν η πολιτεία των Αγιορειτών Μοναχών είναι ένα μοναδικό παγκόσμιο φαινόμενο πνευματικού εξαγνισμού, το Παγγαίο περιλαμβάνεται ανάμεσα σε κείνες τις ιερές κορυφές απ' τις οποίες ξεχύθηκαν προς τον αρχαίο κόσμο μυστικιστικές λατρείες και θρησκευτικές ζύμες, που την επίδρασή τους, όσο κι αν αυτή δεν μπορεί εύκολα*

Το κεντρικό δασικό δίκτυο με τα υπέροχα φθινοπωρινά του χρώματα, λίγο πριν από το καταφύγιο του Αργύρη Πεταλούδα. ΦΩΤ: Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

αθέατος στα μάτια του απλού περιηγητή ή επισκέπτη, μα τόσο οικείος στην αιτία ματιά του ερευνητή.

Θα μπορούσα να μιλάω με τις ώρες για την πρώτη αυτή, τόσο σύντομη αλλά τόσο συμπτκνωμένη προσέγγιση στο παρελθόν του Παγγαίου, μέσα από το οδοιπορικό μας με τον Θόδωρο Λυμπεράκη. Είναι όμως προτιμότερο, να εμπιστευθούμε στον ίδιο τον ακάματο ερευνητή, να μας μεταδώσει με τρόπο αυθεντικό, ένα ελάχιστο -έστω- κομμάτι, από την πολύχρονη εμπειρία και τις ανεξάντλητες γνώσεις που απέκόμισε για το θρυλικό βουνό της ιδιαίτερης πατρίδας του. Εμείς το μόνο που θα θέλαμε να ευχηθούμε, είναι να διατηρήσουμε και στο μέλλον το προνόμιο, να δεσμεύουμε πού και πού λίγο από τον ελάχιστο χρόνο του Θόδωρου Λυμπεράκη, που θα μας κάνει σοφότερους για το παρελθόν και τα επιτεύγματα των μακρινών προγόνων μας.

να μετρηθεί, δεν θα την αρνηθεί ποτέ κανείς". Το φυσικό κάλλος του όρους το περιέγραψε με τον καλύτερο τρόπο ο αείμνηστος **Δημήτριος Λαζαρίδης**, Έφορος Αρχαιοτήτων στην Καβάλα και πρώτος ανασκαφέας της Αμφιπόλεως: "*Από τα πιο όμορφα βουνά της Ελλάδος, το Παγγαίο, απ' όπου κι αν το δει κανείς, υψώνεται γεμάτο μεγαλείο προς τα ύψη, αιώνιο κι ακατάλυτο από τον χρόνο, με όγκους γεμάτους πλαστική έκφραση, με καμπύλες και τόνους που συνθέτουν αρμονία, με χρώματα όλο ευαισθησία και ποίηση. Κι οι κορυφές του, καθώς προβάλλονται στη γαλάζια απεραντωσύνη του ουρανού, άλλοτε μενεξεδένιες, ρόδινες ή γεμάτες χρυσάφι, άλλοτε χιονισμένες ολόλευκες κι άλλοτε πάλι σκεπασμένες από βαρεία σύννεφα, είναι γεμάτες μυστήριο κι ασκούν μιαν υποβλητική επίδραση στην ανθρώπινη ψυχή. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο, πως εδώ ακριβώς στα πολύ παλιά χρόνια συγκροτήθηκαν οι πρώτοι διονυσιακοί*

θίασοι με τις εξάλλες μαινάδες και τους γεμάτους ζωώδη δύναμη σατύρους, που στο χορό και στην έκσταση ζήτησαν τη λύτρωση και την επικοινωνία με το θεό. Κι ακόμη, ότι στο βουνό αυτό πλάστηκαν οι πιο παλιές δοξασίες για την αθανασία της ψυχής. Πιο υπέροχο, πιο θείο φυσικό σκηνικό δεν θα μπορούσε να ζητήσει πουθενά αλλού ο μεγάλος θεός της Θράκης, ο Διόνυσος".

Οι αρχαίοι Έλληνες, αναφερόμενοι στο Παγγαίο, είναι πολύ πιθανό ότι δεν εννοούσαν μόνο τον σημερινό όγκο του όρους, αλλά και το όρος **Σύμβολο**, που το θεωρούσαν τμήμα του Παγγαίου χωριζόμενο από την **Πιερία Κοιλιάδα**.

Στη μυθολογία το Παγγαίο αρχικά ονομαζόταν **Καρμάνιον**, για να ονομαστεί "Παγγαίον"

από τον **Παγγαίο**, γιο του θεού Άρη και της Κριτοβούλης, ο οποίος, μη μπορώντας ν' αντέξει τις τύψεις της συνειδήσεώς του για την αιμομιξία που άθελά του διέπραξε με την θυγατέρα του, αυτοκτόνησε πάνω στο όρος αυτό, όπως μας ενημερώνει η Γεωγραφία περί Θράκης του Μελετίου.

Γίνεται όμως γενικά αποδεκτό ότι από τα κλασσικά χρόνια μέχρι και σήμερα η γραφή του ονόματος αυτού είναι ελληνική και δείχνει να προέρχεται από τη σύνθεση των λέξεων (παν + γαία = ολόκληρη η γη, η περιοχή). Στη ρωμαϊκή εποχή και μέχρι τον 5ο αιώνα μ.Χ. το όρος διατήρησε την αρχαία ονομασία του, στη συνέχεια όμως καλούνταν "**Μακέτιον**", λέξη προερχόμενη πιθανά από την ελληνική λέξη "μάκος" = μήκος, (εξ ου και οι

Κάθε εποχή του χρόνου αλλά ιδιαίτερα το χειμώνα, η θέα από το "Δασικό Χωριό Παγγαίου" είναι θαυμάσια προς το χιονισμένο "Σύμβολο" και την επίσης χιονισμένη Θάσο στο βάθος του ορίζοντα. (Δεξιά) ΦΩΤ: Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

Κάποτε ήταν ένα απέραντο έλος που αποξηράνθηκε από τον βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Β!. Σήμερα είναι η ευφορώτατη πεδιάδα των Φιλίππων, που με τα γεωμετρικά σχήματα των αναρίθμητων καλλιεργειών δημιουργεί μια τεράστια και θεαματικότερη επιφάνεια. ΦΩΤ: Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

λέξεις "Μακεδνός", "Μακεδών). Γύρω στον 12ο αιώνα εμφανίζεται η ονομασία **Πρινάριον** ή **Πρινάριος**, από τους πρίνους, δηλαδή τα πουρνάρια που φύονται άφθονα πάνω του. Από το όνομα αυτό προήλθε και η επίσημη μέχρι το 1913 τουρκική ονομασία του όρους ως **Πουρνάρ ντάγ**.

Όλες οι περιόδους της ανθρώπινης προϊστορίας αποδεδειγμένα αντιπροσωπεύονται στο Παγγαίο και την γύρω απ' αυτό περιοχή. Σαφή ίχνη παλαιολιθικής εγκατάστασης εντοπίστηκαν σε πεδινό σημείο της Νικήσιανης, στο σπήλαιο "Ασημότροπα" του Παγγαίου, σε πεδινό σημείο στα Ανω Λακκοβίκια, στην Ακρόπολη του αρχαίου περικού πολίσματος του Φάγρητα, και σε πεδινό σημείο της Μουσθένης. Πολύ περισσότερα ίχνη νεολιθικής εγκατάστασης βρίσκονται κοντά στις Κρηνίδες, στο Φωτολείβος και στους Σιταγρούς της Δράμας, στη Δήμητρα Σερρών, αλλ' επίσης και σε λόφο βόρεια της αρχαίας Αμφιπόλεως και στον λόφο της

αρχαίας Γαληψού.

Ένα σημαντικό, πλην όμως το πιο σκοτεινό κεφάλαιο της ιστορίας του Παγγαίου είναι και τ' "**ακιδογραφήματα**" ή οι "**βραχογραφίες**" του, δηλαδή σχεδιάσματα ζωγραφισμένα επάνω στον σκληρό ασβεστόλιθο, συνηθέστατα στο ύπαιθρο αλλά σε ορισμένες σπάνιες περιπτώσεις και μέσα σε σπήλαια.

Πράγματι για τις εν λόγω βραχογραφίες, που πρωτοπαρατηρήθηκαν και μελετήθηκαν από τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης κ. **Νικόλαο Μουτσόπουλο** στο Ν. και Ν.Δ. Παγγαίο από το 1966 και μετά, δεν έχει γίνει η παραμικρή ενδελεχής επιστημονική έρευνα, ούτε καν η απλή καταγραφή τους, με αποτέλεσμα να ερμηνεύονται από τους θησαυροθήρες σαν "σημάδια" θησαυρών και να καταστρέφονται άδικα.

Τι είναι όμως οι βραχογραφίες, του Παγγαίου; Πρόκειται για πανάρχαιες απεικονίσεις κυρίως ζώων της περιοχής, αλλά και ανθρώπινων μορφών. Όλες οι βραχογρα-

Μία από τις πάρα πολλές διάσπαρτες σ' όλο το Παγγαίο περίφημες "βραχογραφίες" του. Η συγκεκριμένη βρίσκεται κοντά στο Παλιό Χορτοκόπι και διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση. ΦΩΤ : Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

φίες, είτε βρίσκονται στο Νότιο (όπως λ.χ. γύρω από το παλιό Χορτοκόπι) είτε στο Δυτικό Παγγαίο, παρουσιάζουν έναν ενιαίο τύπο. Αυτό δείχνει ότι φτιάχτηκαν από έναν και τον αυτό λαό και μάλιστα με την ίδια τεχνική (της διάνοιξης οπών πάνω στον σκληρό βράχο, που στο τέλος ενώνονται μεταξύ τους και σχηματίζουν γραμμές) που μέχρι και σήμερα ακόμη χρησιμοποιούν οι ποιμένες του Παγγαίου για να χαράζουν τα ονόματά τους.

Η χρονολόγησή τους είναι δύσκολη, αλλά πάντως γίνεται γενικά δεκτό από όσους τουλάχιστον ασχολήθηκαν με το αντικείμενο (Μουτσόπουλος, Παπουτσάκης), ότι οι παλιότερες ανάγονται στην όψιμη εποχή του χαλκού, (γύρω δηλαδή στην 3η χιλιετία π.Χ.), ενώ οι νεώτερες φθάνουν μέχρι και τους πρώτους Χριστιανικούς χρόνους.

Ο λαός που σχεδίασε τα αρχαία (προχριστιανικά) ακιδογραφήματα του Παγγαίου ήταν ένας λαός ποιμενικός, (ο κύριος όγκος των

ακιδογραφημάτων φαίνεται να προέρχεται από τα Θρακικά φύλα που ήδη πριν από τη γεωμετρική εποχή κατοικούσαν στο Παγγαίο), ζούσε πάνω στο όρος σε κατάσταση αρκετά πρωτόγονη, ασκώντας το κυνήγι σαν ουσιαστικό μέσον πορισμού τροφής και γι' αυτό διατήρησε ιδέες και συνήθειες που είχαν πιο πρωτόγονο χαρακτήρα. Μ' αυτά τα δεδομένα ήταν φυσικό ο λαός αυτός να σχεδιάσει πάνω στον σκληρό ασβεστόλιθο ό,τι τον εντυπωσίαζε ή ό,τι αποτελούσε σημαντικό κομμάτι της ζωής του. Έτσι σχεδίασε ζώα, σαν αυτά που κυνηγούσε στο Παγγαίο, (ελάφια, ζαρκάδια, αλλά και λύκους που επιτίθενται σε ελάφια, αλεπούδες, τσακάλια, σκύλους), των οποίων πρόσεχε πάντοτε να δείχνει το φύλο και τα οποία πολύ συχνά έχουν πάνω τους καρφωμένα τα βέλη που ο ίδιος είχε τοξεύσει εναντίον τους! Ζωγράφησε επίσης τα όπλα του κυνηγιού, (κυρίως τόξα και δόρατα), και μερικές φορές, - γιατί όχι; - και τον ίδιο του τον εαυτό, συνήθως

Αρχαία επιγραφή από την Ελευθερούπολη, που παρέδωσε ο Θ. Λυμπεράκης στην ΙΗ' Εφορεία Αρχαιοτήτων στις 11/06/2001. ΦΩΤ : Θ. ΛΥΜΠΕΡΑΚΗΣ

πάνω σε άλογο να κρατάει το δόρυ του!
Άνθρωποι και ζώα σχεδιάζονται με υποτυπώδη τρόπο, με απλές και λιτές γραμμές, είναι όμως πολύ εκφραστικά. Ιδιαίτερα εκείνα τα σχέδια που αποτελούνται από δύο απλές παράλληλες γραμμές και φαίνονται να είναι τα παλαιότερα, είναι συνάμα και τα ωραιότερα. Πολύ πριν από την άφιξη των Ελλήνων στην Ελλαδική χερσόνησο και συνακόλουθα και στην περιοχή του Παγγαίου, κατοικούσαν εδώ οι προέλληνες, λεγόμενοι αλλιώς και Πελασοί.

Ήταν όμως το μέγα έθνος των Θρακών εκείνο που κατείχε ακόμη κι από τα προϊστορικά χρόνια, ολόκληρη την μεταξύ του Νέστου και του Στρυμόνα περιοχή και κατά συνέπεια και το Παγγαίο, που μέχρι την εποχή του βασιλιά των Μακεδόνων Φιλίππου του Β' εθεωρείτο Θράκη.

Από τον 7ο αιώνα και μετά τα δύο σπουδαιότερα θρακικά φύλα που διαδραμάτισαν κυρίαρχο ρόλο στα δρώμενα του Παγγαίου είναι οι **Ηδώνες** ή **Ηδωνοί** και οι **Πίερες**. Διωγμένοι από τους Μακεδόνες βασιλείς, οι πρώτοι από την πέραν του Στρυμόνος Μυγδονία και οι δεύτεροι από την Πιερία του Ολύμπου, αναγκάστηκαν να εγκατασταθούν, οι μεν Πίερες στην νότια του Παγγαίου εκτεινόμενη Πιερία Κοιλιάδα, οι δε Ηδώνες στην βόρεια και δυτική του Παγγαίου περιοχή.

Επάνω, εξ άλλου, στο ίδιο το Ιερό Παγγαίο ζούσε μια σκληροτράχηλη πολεμική φυλή, οι **Σάτρες**, που ήταν εκείνοι που κυρίως, εκμεταλλευόταν τα μεταλλεύματα του Παγγαίου, όπως μας λέει ο Ηρόδοτος στο 7ο βιβλίο των Ιστοριών του.

Γνωρίζουμε επίσης ότι ήδη από την προϊστορική εποχή το νησί της Θάσου συνδεόταν πολιτιστικά με τους προϊστορικούς οικισμούς της απέναντι ακτής, ενώ οι δεσμοί αυτοί έγιναν στη συνέχεια κι εμπορικοί - οικονομικοί. Στο δεύτερο μισό του 7ου αιώνα π.Χ. και μετά τον αποικισμό της Θάσου από Παρίους, Πάριοι και Θάσιοι από κοινού εμφανίζονται στην απέναντι της Θάσου ακτή, έχοντας στο μάτι τους κυρίως τον πλούτο των μεταλλευμάτων του Παγγαίου. Γύρω στα 650 π.Χ. ιδρύουν τη **Νεάπολη**, τη σημερινή **Καβάλα**, ενώ σιγά - σιγά ολοκληρώνουν τα "**Θασιών Εμπόρια**", δηλαδή τους παραλιακούς οχυρούς οικισμούς μερικοί από τους οποίους εξελίχ-

θηκαν σε πραγματικές πόλεις - κράτη και βρίσκονταν στην παραλία από όπου διέρχεται η σημερινή εθνική οδός, (Γαληψός, Απολλωνία, Οισύμη, Φάγρης και άλλοι ανώνυμοι οικισμοί). Οι Θάσιοι ποτέ δεν κατόρθωσαν να διεισδύσουν με μόνιμες εγκαταστάσεις (αποικίες) στο εσωτερικό, να περάσουν δηλαδή την παραλιακή κορυφογραμμή του Συμβόλου και να εγκατασταθούν μόνιμα στην γύρω από το Παγγαίο περιοχή, η οποία παρέμεινε υπό την απόλυτη κυριαρχία των σκληροτράχηλων θρακικών φύλων που την κατοικούσαν. Μόνο το 356 π.Χ. ο ρήτορας **Καλλίστρατος** από τις Αφίδνες των Αθηνών, επικεφαλής μιας ομάδας Θασιών αποίκων έρχεται στον παλιό θρακικό οικισμό Δάτον ή Κρηνίδες και ιδρύει την πρώτη Θασιακή αποικία στο εσωτερικό της περιοχής του Παγγαίου, κάνοντας πραγματικότητα, έστω και για λίγα μόνο χρόνια, το όνειρο γενεών ολόκληρων Θασιών να εγκατασταθούν μόνιμα στην ενδοχώρα της.

Έτσι στα πρώτα ιστορικά χρόνια ένα φυλετικό και γλωσσικό μωσαϊκό, με κυρίαρχα τα θρακικά φύλα συνωστίζεται γύρω από το Ιερό Όρος της αρχαιότητας κι ο λόγος που γίνεται αυτό είναι, ότι πέρα από το μεγάλο πλεονέκτημα που της παρείχε η θαυμάσια από γεωγραφική άποψη θέση της, αυτή η προνομιούχα περιοχή είχε κατά τους αρχαίους χρόνους εξαιρετικά πλούτη. Τα προϊόντα όμως που παρήγε η εύφορη γη της και τ' απέραντα δάση της, δεν ήταν τίποτε συγκρινόμενα με τους θησαυρούς των ορυχείων της. Για αιώνες τα πλούσια μεταλλεία του Παγγαίου παρείχαν σε μεγάλη αφθονία τον χρυσό και τον άργυρο, για να κάνουν τον μεν Στράβωνα να πει "*ότι πλείστα μέταλλα εστί χρυσού εν ταις Κρηνίσαιν, όπου νυν Φίλιπποι πόλις ἴδρυνται, πλησίον του Παγγαίου ὄρους*", τον δε Ευρυπίδη, στην τραγωδία του "Ρήσος" να ονομάζει το Παγγαίο, "ὄρος με τους ὄγκους χρυσού, του οποίου η γη κρύβει ἄργυρο".

Το **Δάτον**, που είναι το πιο αρχαίο όνομα των **Κρηνίδων**, των μετέπειτα **Φιλίππων**, έγινε ονομαστό σ' όλη την αρχαιότητα για τον τεράστιο πλούτο των μεταλλείων χρυσού. Έτσι η έκφραση "*Δάτον αγαθόν*" ήταν μια παροιμιώδης έκφραση των προγόνων μας και σήμαινε την πιο μεγάλη αφθονία και τον πιο μεγάλο πλούτο που μπορούσε κανείς να

Ο ΧΡΥΣΟΣ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΜΦΙΠΟΛΗΣ

Χρυσό στεφάνι με φύλλα ελιάς.
Χρυσά κοσμήματα και γυάλινες χάντρες
Χρυσό δακτυλίδι

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΠΑΓΓΑΙΟ - ΠΟΛΥΔΩΡΟΝ ΟΡΟΣ. ΕΚΔ. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗΣ

φανταστεί. Ένα μόνο μεταλλείο αυτής της πλούσιας χώρας, αυτό της **Σκαπτής Ύλης**, απέδιδε στους Θασίους 80 τάλαντα, δηλαδή πολύ περισσότερα από όλες μαζί τις πλουτοπαραγωγικές πηγές του νησιού τους. Τέλος, όταν ο Φίλιππος ο Β΄ κατέλαβε αργότερα τα μεταλλεία της περιοχής των Φιλίππων και του Παγγαίου και οργάνωσε καλύτερα τις εργασίες και τις μεθόδους εξόρυξης του χρυσού, έβγαζε από τα καινούργια κοιτάσματα περισσότερα από 1.000 τάλαντα το χρόνο, ποσό μυθικό για την εποχή εκείνη. Απ' αυτά λοιπόν τα μεταλλεία

τύρανο της Μιλήτου Ιστιαίο η πόλη **Μύρκινος**, με σκοπό, ποιόν άλλο; την εκμετάλλευση των μεταλλευμάτων του Παγγαίου.

Στη διάρκεια της Ιωνικής επανάστασης και συγκεκριμένα το 497 π.Χ. ο νέος τύραννος της Μιλήτου Αρισταγόρας έρχεται επικεφαλής Μιλησίων επαναστατών στην Μύρκινο, με στόχο την κατάληψη του θρακικού οικισμού των **Εννέα Οδών**, (της μετέπειτα Αμφιπόλεως) αλλά η επιχείρησή του αποτυχαίνει, γιατί οι επίδοξοι άποικοι σφάζονται από τους κατοίκους της περιοχής.

**Χρυσός στατήρας Μεγάλου Αλεξάνδρου
(Μουσείο Αμφίπολης)**

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΠΑΓΓΑΙΟ - ΠΟΛΥΔΩΡΟΝ ΟΡΟΣ.

ΕΚΔ. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗΣ

προήλθαν τα χρυσά νομίσματα της Αμφιπόλεως, της συνομοσπονδίας των Χαλκιδικέων της Χαλκιδικής, των Θασίων της ενδοχώρας γύρω στα 361 π.Χ. και κυρίως ο μεγάλος αριθμός των χρυσών στατήρων του Φιλίππου και του γιού του, Αλεξάνδρου του Μεγάλου, με τους οποίους κατακτήθηκε όλος ο τότε γνωστός κόσμος.

Το 513 π.Χ. ιδρύεται δίπλα στον ποταμό Στρυμόνα από Μιλησίους αποίκους υπό τον

Την ίδια εποχή ο βασιλιάς των Περσών Δαρείος, επωφελούμενος από τις διαμάχες των βασιλέων των Παιόνων του Παγγαίου, στέλνει τον στρατηγό του Μεγάβαξο να επιτεθεί στο εσωτερικό της χώρας τους, όπου βρίσκει τις πόλεις τους ανοχύρωτες και τις καταλαμβάνει. Τότε οι Παίονες αναγκάζονται να διασκορπιστούν, όσοι δε συλλαμβάνονται, οδηγούνται από τους Πέρσες στην Ασία μαζί με τις οικογένειές τους, απ' όπου

καταφέρνουν να γυρίσουν στις εστίες τους μερικά χρόνια αργότερα.

Μετά την καταστολή της Ιωνικής Επανάστασης ακολουθεί η εκστρατεία του Μαρδόνιου στην Ελλάδα, η οποία, άσχετα από το άδοξο τέλος της στον Άθω, αποφέρει στα 492 π.Χ. στους Πέρσες την Θάσο, την Μακεδονία και την θρακική ακτή. Εν τούτοις, παρ' όλες τις φρουρές που ο Μαρδόνιος εγκαθιστά παντού, οι θρακικές φυλές του Παγγαίου διατηρούν τα εδάφη τους και ορισμένες, ακόμη και την ανεξαρτησία τους. Το 480 π.Χ. ξεκίνησε η εκστρατεία του νέου

τους Θράκες του Παγγαίου και ιδιαίτερα τους ορεσίβιους Σάτρες των κορυφών του, οι οποίοι, όπως λέει ο Ηρόδοτος "ουδενός ανθρώπου υπήκοοι εγένοντο".

Τον πλούτο όμως της ίδιας περιοχής εποφθαλμιούσαν από πολύ πρόωμη εποχή και οι Αθηναίοι. Ήδη κατά τον 6ο αιώνα π.Χ. ο εξόριστος στο Παγγαίο **Πεισίστρατος**, μετέπειτα τύραννος των Αθηνών, πλούτισε αρκετά από τα μεταλλεία του, ώστε να μισθοδοτήσει μισθοφόρους και να προετοιμάσει την επιστροφή του στην Αθήνα. Ο **Μιλτιάδης**, ο νικητής των Περσών στον

ΑΡΧΑΙΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Ο Κένταυρος Χείρων παίζοντας λύρα. Β' όψη. Νεκροταφεία Ελευθερούπολης.
Α' όψη : Ο Διόνυσος στεφανωμένος με κισσό. Νομίσματα του Βασιλέως Προυσίου της Βιθυνίας (2ος αι. π. Χ.)
Ο Τρίποδας των Φιλίππων. Β' όψη νομίσματος Μ. Αλέξανδρου. Παλαιό Κουτσκάρι.
Σάτυρος εγείρων τρόπαιο. Β' όψη νομίσματος Αντίγονου Γονατά. Παλαιό Κουτσκάρι.
(Αρχείο Θ. Λυμπεράκη)

Πέρση Βασιλιά, του Ξέρξη, στην Ελλάδα. Ο τελευταίος, περνώντας με τ' αναρίθμητα στρατεύματά του από την περιοχή, ανάγκαζε όλα τα θρακικά φύλα και όλους τους κατοίκους των πόλεων απ' όπου περνούσε, ν' ακολουθούν το στράτευμά του, υποταγμένοι στον ίδιο. Πέρασε έτσι κι από την εκτεινόμενη ανάμεσα στο Παγγαίο και το Σύμβολο όρος **Πιερία Κοιλάδα**, δεν κατόρθωσε όμως κι αυτός να υποτάξει όλους

Μαραθώνα, που από τον γάμο του με την Ηγησιπύλη, θυγατέρα του Θράκα Βασιλιά της περιοχής του Παγγαίου, Ολόρου, είχε αποκτήσει δικαιώματα στα χρυσωρυχεία του βουνού, πρώτος θέλησε να οδηγήσει τους Αθηναίους στο Παγγαίο, αλλά τον εμπόδισε η αποτυχία της αθηναϊκής εκστρατείας κατά των Κυκλάδων.

Ο γιος του Μιλτιάδη, **Κίμων**, διατηρώντας τα δικαιώματα του πατρός του στα χρυσωρυχεία

του Παγγαίου, επικεφαλής των Αθηναίων ήλθε να κάνει πραγματικότητα το όνειρο του πατέρα του και το 475 π.Χ. κατόρθωσε να καταλάβει την πρώτη πόλη της περιοχής, την παλιά θρακική πόλη **Ηιόνα**, (ανάμεσα στη σημερινή παράλι Οφρυνίου και στις εκβολές του Στρυμόνα), για να την χρησιμοποιήσει σαν βάση για τις επιχειρήσεις του προς κατάκτηση της θρακικής ενδοχώρας. Στην κατάληψη της Ηιόνας φαίνεται να έλαβε μέρος κι ο μεγάλος Αθηναίος τραγικός ποιητής **Αισχύλος**, διότι στην τραγωδία του "*Πέρσες*" περιγράφει την περιοχή σα να την γνώριζε πολύ καλά.

Οι επιτυχίες όμως αυτές των Αθηναίων τους έφεραν σε σύγκρουση με τους Θασίους, των οποίων κινδύνευαν πλέον ολοφάνερα τα οικονομικά συμφέροντα, πράγμα που επέφερε το 465 π.Χ. την αποστασία των Θασίων από την Α' Αθηναϊκή συμμαχία και την διά της βίας υποταγή τους στους Αθηναίους, μετά από διετή πολιορκία. Την ίδια ακριβώς εποχή οι Αθηναίοι στέλνουν και 10.000 Αθηναίους αποίκους, μ' επικεφαλής τους στρατηγούς Λέαγρο και Σωφάνη, για να καταλάβουν την πλούσια θρακική ενδοχώρα. Αυτοί όμως οι άποικοι, μολονότι κατέλαβαν την θρακική πόλη Εννέα Οδοί, νικήθηκαν εν τέλει από τις ενωμένες δυνάμεις των ορεισίων και σκληροτράχηλων Θρακών της περιοχής και κατεσφάγησαν όλοι ανεξαιρέτως από τους τελευταίους στην Δραβησκό (σημερινό Δραβήσκο του Ν. Σερρών).

Οι Αθηναίοι, σοκαρισμένοι απ' αυτή την άνευ προηγουμένου καταστροφή, δεν μπόρεσαν να ξαναγυρίσουν στην περιοχή, παρά μόνο μετά από 28 χρόνια. Τότε, (στα 437 π.Χ.) Αθηναίοι άποικοι μ' επικεφαλής τον οικιστή Αγώνα κατέλαβαν τις Εννέα Οδούς και στη θέση τους ίδρυσαν την περιφημότερη (και μοναδική) αποικία των Αθηνών, την **Αμφίπολη**, αποκτώντας έτσι πια άμεση πρόσβαση στο Παγγαίο και στην πλούσια περιοχή του.

Η Αμφίπολη, κτισμένη σε μια προνομιούχο περιοχή, πάνω σε λόφους που τους περιέβρεχε ο Στρυμόνας, (εξ ου και το όνομά της), ήλεγχε τις εκβολές του τελευταίου, είχε άμεση πρόσβαση στη θάλασσα μέσω του παραλιακού επινείου της, της Ηιόνος, στην εύφορη κοιλάδα του Στρυμόνα, στις βορείως του Παγγαίου πεδινές εκτάσεις του σημε-

ρικού Ν. Σερρών και βέβαια στο ίδιο το Παγγαίο, τον αντικειμενικό στόχο όλων των μέχρι τότε προσπαθειών κατάκτησης της περιοχής.

Ο οικιστής όμως Αγών, μολονότι τείχισε την Αμφίπολη και την έκανε μια θαυμάσια πόλη, διέπραξε ένα μοιραίο λάθος. Εγκατέστησε σ' αυτήν, εκτός από Αθηναίους αποίκους και κατοίκους από την γειτονική κι εχθρική προς την Αμφίπολη πόλη Άργιλο, αποικία των Ανδρίων, (οι ανασκαφές της γίνονται σήμερα αμέσως μετά τα Κερδύλλια, πάνω στην Εθνική Οδό Καβάλας Θεσσαλονίκης) κι από την Χαλκιδική, οι οποίοι σύντομα έγιναν εχθροί των Αθηναίων. Αυτή η έχθρα, σε συνδυασμό με τις ικανότητες του Σπαρτιάτη στρατηγού Βρασίδα, έφερε τον τελευταίο στην Αμφίπολη στα 424 π.Χ., 13 μόλις χρόνια από την ίδρυσή της και μάλιστα χωρίς μάχη, αφού την πόλη παρέδωσαν στους Σπαρτιάτες οι ίδιοι οι κάτοικοί της. Η όψιμη επέμβαση του Αθηναϊκού στόλου υπό τον ιστορικό **Θουκυδίδη**, στρατηγό των Αθηναίων, δεν κατόρθωσε παρά να διασώσει για τους Αθηναίους την Ηιόνα. Δύο έτη αργότερα η εκστρατεία των Αθηναίων προς ανακατάληψη της Αμφιπόλεως υπό τον Κλέωνα οδήγησε σε σύγκρουση τον τελευταίο με τον Βρασίδα και στην νέα καταστροφή των Αθηναίων, οι οποίοι πια έχασαν οριστικά αυτή την περιοχή που τόσους αγώνες είχαν κάνει για να την κατακτήσουν και τόσο λίγο κατόρθωσαν να την χαρούν.

Ήδη όμως ο **Φίλιππος** είχε αρχίσει να βασιλεύει στην Μακεδονία. Το 359 π.Χ. απέσυρε την μακεδονική φρουρά της Αμφιπόλεως, χάριν των Αθηναίων, την κήρυξε ελεύθερα πόλη και υποσχέθηκε να την παραδώσει στους Αθηναίους, πλην όμως αθέτησε την υπόσχεσή του και το 357 π.Χ. εμφανίστηκε μπροστά στα τείχη της, την πολιορκήσε, την κατέλαβε και την κράτησε για τον εαυτό του.

Το επόμενο έτος, 356 π.Χ., ο Φίλιππος εισχωρεί στη Θράκη και αφού καταλαμβάνει όλη την γύρω από το Παγγαίο χώρα των Θρακών, τους οποίους και απωθεί, πέραν του Νέστου, επωφελούμενος από πρόσκληση των ίδιων των κατοίκων της πόλεως των Κοηνίδων, εισέρχεται στην εν λόγω Θασιακή αποικία, της αλλάζει το αρχαίο της όνομα σε

Ρωμαϊκή επιγραφή σε βράχο, από το Ποδοχώρι. ΦΩΤ.: Θ. ΛΥΜΠΕΡΑΚΗΣ

Φιλίππους και την προσαρτά, μαζί με ολόκληρη αυτή την περιοχή στο Μακεδονικό κράτος, το 344 π.Χ.

Την ίδια εποχή της προσάρτησης των Φιλίππων και όλης της γύρω από το Παγγαίο περιοχής στη Μακεδονική κυριαρχία, ο Φίλιππος, όπως μας λέγει ο Διόδωρος ο Σικελιώτης, από την συστηματική εκμετάλλευση των πρόσφατα τότε ανακαλυφθέντων γύρω από τους Φιλίππους χρυσορυχείων, αλλά και εκείνων του Παγγαίου, βγάζει τόσο χρυσό, ώστε μπορεί πια να πραγματοποιήσει όλους τους στόχους του, να ετοιμάσει μισθοφορικό στρατό, να εξαγοράσει πλήθη συνειδήσεων μεταξύ των ελλήνων και να προετοιμάσει το έδαφος για την μεγαλειώδη πορεία του γιου του Αλεξάνδρου στην Ιστορία, του οποίου η εκστρατεία επίσης από τα ίδια μεταλλεία χρηματοδοτείται.

Παράλληλα ο Φίλιππος αποξηραίνει και παραδίδει στην καλλιέργεια μεγάλα τμήματα του απέραντου τότε έλους των Φιλίππων, πράγμα που, κατά τον Θεόφραστο, αλλάζει

και το κλίμα της περιοχής, περιορίζοντας τις παγωνιές και την υγρασία.

Ολόκληρο το Παγγαίο και η περιοχή του, με τις πόλεις και τους οικισμούς του παρέμεινε υπό την Μακεδονική κυριαρχία σ' όλη τη διάρκεια των αιώνων ύπαρξης του Μακεδονικού Κράτους.

Όταν ανδρώθηκε η Ρωμαϊκή κυριαρχία και επεκτάθηκε σ' ολόκληρη την περιοχή, από το 167 π.Χ. και μετά, οι Φίλιπποι είχαν χάσει πια τη σημασία τους, ίσως και γιατί είχαν εξαντληθεί τα μεταλλεύματα που βρισκόταν παλιότερα γύρω τους.

Το 42 π.Χ. όμως η ιστορία επιφυλάσσει στην περιοχή μια προνομιακή μεταχείριση, που σφραγίζει ανεξίτηλα την ιστορία της. Έξω από τα παλιά μακεδονικά τείχη των Φιλίππων παίζεται η τελευταία πράξη του δράματος της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας, αφού εκεί οι δημοκρατικοί Ρωμαίοι με στρατηγούς τον **Βρούτο** και τον **Κάσσιο** αντιμετωπίζουν τους οπαδούς της Μοναρχίας υπό τον **Αντώνιο**, τον **Οκταβιανό** (μετέπειτα Καίσαρα Αύγουστο,

πρώτο Αυτοκράτορα των Ρωμαίων) και τον **Λέπιδο**, στην περίφημη "**Μάχη των Φιλίππων**", όπου ηττώνται οι δημοκρατικοί, αυτοκτονούν οι επικεφαλής αυτών και ξεκινά για τη Ρώμη η Αυτοκρατορική περίοδος διακυβέρνησής της.

Το 42 λοιπόν π.Χ. ο Αντώνιος και ο Οκταβιανός διέβλεψαν τη σπουδαιότητα της περιοχής και ο Αντώνιος πρώτος εγκατέστησε αμέσως ρωμαίους απομάχους και ίδρυσε την πρώτη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων, την οποία ο Οκταβιανός, μετέτρεψε σε αυτοκρατορική αποικία. Σ' αυτήν έφερε απομάχους των ρωμαϊκών λεγεώνων αλλά και αποίκους από την Ιταλία, ελληνικής και ιταλικής καταγωγής και την προίκισε με λαμπρά οικοδομήματα Παράλληλα ανακηρύσσει την Αμφίπολη ελεύθερα πόλη, (civitas libera), δηλαδή πόλη με δική της εσωτερική αυτονομία και αυτοδιοίκηση, τιμώντας, έτσι την λαμπρή ιστορία της.

Η πόλη ανδρώνεται, γίνεται σπουδαίο οικονομικό και εμπορικό κέντρο, αλλά κυρίως κέντρο διάδοσης των ιδεών και σκέψεων της

ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ, ΛΑΤΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΜΥΘΟΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ

Ρήσος

Ο πιο αρχαίος και πιο αγαπητός από τους ημίθεους των Θρακών του Παγγαίου ήταν ο βασιλιάς τους, ο **Ρήσος**, που ο Όμηρος τον θεώρησε Βασιλιά των Θρακών και γιο του Ηιονέα. Και ναι μεν, ο Όμηρος δεν μας λέει σε ποιο μέρος της Θράκης βασιλεύει ο Ρήσος, όμως αν σκεφθούμε ότι το όνομα του πατέρα του, του Ηιονέα, έχει σχέση με το όνομα της αρχαίας πόλεως Ηιόνος που βρισκόταν στις εκβολές του Στρυμόνα, καταλαβαίνουμε εύκολα ότι αυτός βασιλεύει στο Παγγαίο και την γύρω περιοχή.

Ο Ρήσος λοιπόν, σύμφωνα με την ελληνική παράδοση, προσέτρεξε σε βοήθεια των Τρώων, φέρνοντας μαζί του τα κάτασπρα σαν χιόνι άλογά του, το κατασκευασμένο από χρυσό κι ασήμι άρμα του και τα, από τα ίδια υλικά φτιαγμένα, υπέροχα όπλα του. Την ίδια όμως νύχτα της άφιξής του τον σκότωσε ο

Η κορυφή "Καραγκιόζης", τοποθεσία πανέμορφη τόσο το φθινόπωρο όσο και το χειμώνα.

σοφής Ανατολής μια και ήδη από το 2ο μισό του 2ου π.Χ. αιώνα περνάει απ' αυτήν, η περίφημη **Εγνατία Οδός**, που ενώνει την Αδριατική με τα Κύπελα του Έβρου και από εκεί με την Ανατολή. Έτσι, δεν είναι περίεργο που το φθινόπωρο του 49 μ.Χ. ο μεγάλος Απόστολος των Εθνών, ο **Παύλος**, φθάνει στους Φιλίππους, εδώ, στους πρόποδες του Παγγαίου, παραμένει για ένα τουλάχιστον μήνα, διώκεται, φυλακίζεται, εξέρχεται από τη φυλακή και ιδρύει την πρώτη Χριστιανική Εκκλησία σε Ευρωπαϊκό έδαφος. Επίσης βαπτίζει την πορφυροπόλη **Λυδία**, από τα Θυάτειρα της Μ. Ασίας, πρώτη Ευρωπαϊά Χριστιανή και δένεται με την πόλη των Φιλίππων και με την περιοχή του Παγγαίου με συναισθηματικούς δεσμούς ακατάλυτους, που αποδεικνύονται από το συνεχές ενδιαφέρον που δείχνει προς τους κατοίκους της πόλης, από τις επισκέψεις του σ' αυτήν και από την προς Φιλιππησίους επιστολή που τους απευθύνει γύρω στο 53 - 56 μ.Χ.

ήρωας Διομήδης, ενώ ο Οδυσσέας άρπαξε τα άλογά του. Οι Τρώες τον έθαψαν κάτω από ένα τύμβο που κατασκεύασαν με την φροντίδα του Έκτορα κι εκεί το σώμα του αναπαύθηκε επί αιώνες.

Όταν οι Αθηναίοι θέλησαν να βάλουν το πόδι τους στην πλούσια μεταλλοφόρο περιοχή του Παγγαίου αποφάσισαν στα 437 π.Χ. να στείλουν μια ομάδα αποίκων στην πόλη των Εννέα Οδών του Στρυμόνα, με οικιστή τον Αγωνά. Για να νομιμοποιήσουν την εκεί παρουσία τους, εφάρμοσαν ένα χρησμό που τους έδωσαν οι έμπειροι διπλωμάτες ιερείς του Μαντείου των Δελφών. Έστειλαν λοιπόν, ανθρώπους στην Τροία οι οποίοι άνοιξαν νύχτα τον τύμβο όπου βρισκόταν το φημισμένο στους Τρώες κι άγιο για τους Θράκες λείψανο του Ρήσου, και αφού το τοποθέτησαν σε "χλαμύδα πορφυράν", το μετέφεραν κρυφά στην Αθήνα. Εκεί το παρέλαβαν οι άποικοι και το μετέφεραν στη θέση της Θρακικής πόλης των Εννέα Οδών όπου ίδρυσαν την

ΦΩΤ. : Γ. ΠΑΡΣΑΛΙΑΝΣ

ΦΩΤ. : Γ. ΠΑΡΣΑΛΙΑΝΣ

Αμφίπολη και στην κορυφή του πιο ψηλού λόφου της, που τον περιέβραχε ο Στρυμόνας, έθαψαν τα λείψανα του γιου του Στρυμόνα, του Ρήσου, ενώ ακριβώς δίπλα στο μνημείο του ήρωα που ανήγειραν, έφτιαξαν ένα βωμό που τον αφιέρωσαν στην μητέρα του, την Μούσα Κλειώ.

Μ' αυτή λοιπόν την ευφύεστατη και θα έλεγα διεθνή διπλωματική τακτική που τους υπέδειξε το Μαντείο των Δελφών, οι Αθηναίοι "νομιμοποίησαν" τις επεκτατικές βλέψεις τους στην περιοχή.

Και για μεν τους Έλληνες αναφέραμε ότι ο Ρήσος ήταν βασιλιάς των Θρακών του Παγ-

θρακικό φύλο συγγενικό με τους μαχαιροφόρους Βησούς της Ροδόπης. Η πολεμική αυτή φυλή, που κατείχε το καλύτερο μέρος των μεταλλείων του όρους, είχε επίσης στην επίβλεψη και φροντίδα της και το φημισμένο ιερό του Βάκχου, που βρισκόταν σε μια από τις υψηλότερες κορυφές του όρους. Ασφαλισμένοι στα βουνά τους οι Σάτρες, όταν ο Ηρόδοτος επισκέφθηκε τους ίδιους και το ιερό του Βάκχου καυχιόνταν, ότι δεν είχαν δώσει γη και ύδωρ ούτε στον Δαρείο, ούτε στον Ξέρξη και ότι δεν έγιναν ποτέ υπήκοοι οποιουδήποτε ανθρώπου πάνω στη γη. Βέβαια το ιερό τους δεν ήταν κάποιος ναός

σαν τους ελληνικούς, αλλά, πιθανότατα ένα βαρβαρικό ιερό, χωρίς κτίσματα και χωρίς απεικονίσεις.

Ο Βάκχος των Σατρών, όπως κι ο Απόλλων των Δελφών, στο ιερό του στο Παγγαίο είχε μια γυναίκα ως "προμάντιδα", δηλαδή σαν Πυθία. Όπως στους Δελφούς έτσι κι εδώ ειδικευμένοι ιερείς, οι προφήτες, μετέφεραν στους πιστούς τους ακατανόητους χρησμούς που ο θεός ενέπνευε σ' αυτή τη γυναίκα, όταν αυτή έπεφτε σ' έκσταση. Όπως στους Δελφούς, αυτοί οι χρη-

Στη διαδρομή προς τα Κηπιά βρίσκεται η θαυμάσια τοποθεσία "Δύο Βρύσες", με ωραίο χώρο αναψυχής, δροσερό βουνίσιο νερό και τεράστια υπηραιωνόβια πλατάνια. ΦΩΤ : Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

γαίου. Για τους τελευταίους όμως στην πραγματικότητα αυτός ήταν ένας θεός, με πιο γνωστές ιδιότητες, αυτές του κυνηγού και του θεραπευτή, με τις οποίες θυμίζει έντονα έναν άλλο Θεό των θρακών όλης της αρχαίας Θράκης, τον Κύριο Ήρωα ή Θράκα Ιπέα, επίσης θεό θεραπευτή και κυνηγό.

Είναι γνωστό ότι πάνω στο Παγγαίο κατοικούσε η πολεμική φυλή των Σατρών, ένα

σμοί, ακόμη και μετά τη σύνταξή τους δεν ήταν απόλυτα σαφείς. Για όλα αυτά μας λέγει ο ίδιος ο Ηρόδοτος, ο οποίος ανέβηκε σαν προσκυνητής στο μεγάλο και φημισμένο αυτό ιερό του Παγγαίου, με ταυτόχρονο σκοπό να συλλέξει και τις αναγκαίες για την ιστορία του πληροφορίες και να συγκρίνει το Μαντείο του Παγγαίου μ' εκείνο του Απόλλωνα στους Δελφούς.

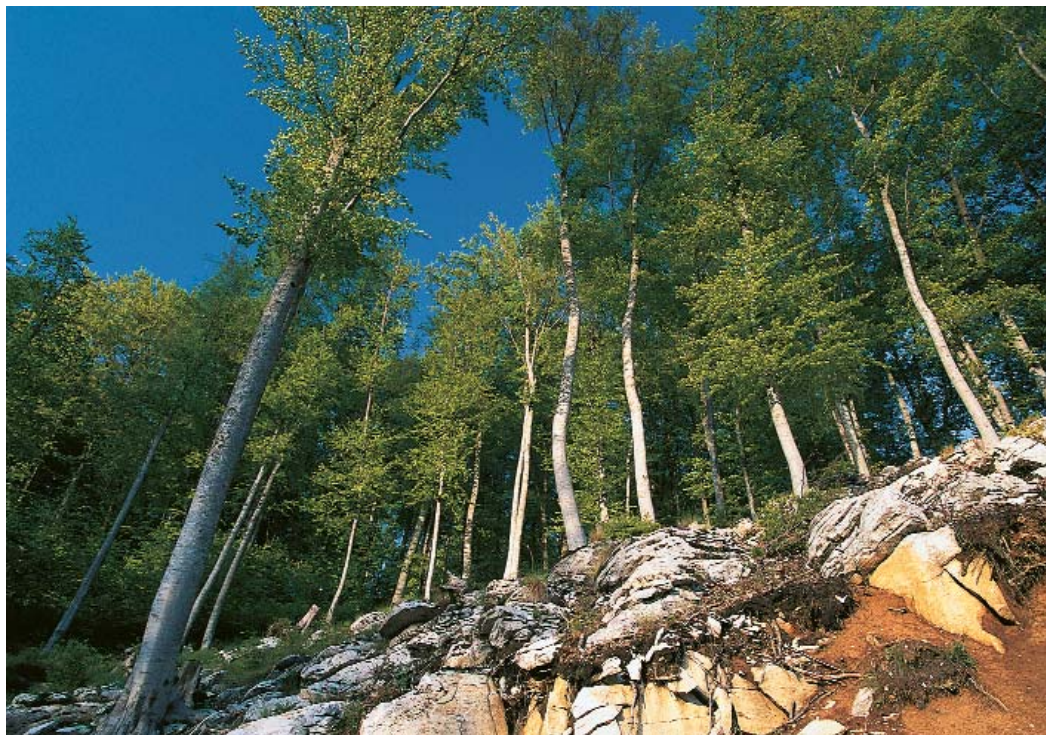

Λυκούργος

Πάνω στο Παγγαίο και με πρωταγωνιστή πάντοτε τον μεγάλο θεό των θρακών, τον Διόνυσο ή Βάκχο, διαδραματίστηκε και ο τραγικός μύθος του Θράκα βασιλέα Λυκούργου, τον οποίο περιγράφει ο Όμηρος στην Ιλιάδα. Σύμφωνα μ' αυτόν, ο φοβερός βασιλιάς των Ηδωνών θρακών **Λυκούργος**, γιος του Δρύαντα, συγκρούστηκε με τους Αθανάτους θεούς. Συγκεκριμένα, κατεδίωξε τις τροφούς του μικρού Διονύσου μέσα στην ίδια την ιερή μυθική χώρα που γέννησε τον θεό,

τον δέχθηκε τρεμάμενο στην αγκαλιά της. Τότε η οργή του Δία έπεσε πάνω στον Λυκούργο που τυφλώθηκε και δεν άργησε να πεθάνει, κλεισμένος σε σπήλαιο του Παγγαίου από τον ίδιο τον Διόνυσο.

Είπαμε όμως ήδη ότι όλη αυτή η γοητευτική περιπέτεια έλαβε χώρα στη Νύσα. Επρόκειτο για μια ιερή χώρα που οι Έλληνες της κλασικής εποχής τοποθετούσαν κάπου στην Ανατολή. Η Ομηρική όμως Νύσα πρέπει να βρισκόταν ασφαλώς στην περιοχή όπου βασίλευε ο Λυκούργος και δεδομένου ότι αυτός ήταν βασιλιάς των Ηδωνών Θρακών

Οξιές την άνοιξη με το ολοζώντανο πράσινο χρώμα τους κοντά στην τοποθεσία "Αυστριακά". (Επάνω) ΦΩΤ: Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

Τα νεαρά πράσινα φύλλα στα κλαδιά από τις οξιές είναι η αδιαμφισβήτητη απόδειξη του ερχομού της άνοιξης. Στα υψίπεδα του Παγγαίου ωστόσο ο χειμώνας δεν το βάζει κάτω και με μια από τις τελευταίες χιονοπτώσεις του δημιουργεί αυτόν τον σπάνιο συνδυασμό των δύο εποχών. ΦΩΤ: Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

την ονομαζόμενη στην Ιλιάδα, **Νύσα**. Οι τροφοί του Διονύσου του ξέφυγαν, ενώ ο ίδιος ο μικρός Διόνυσος από τον φόβο του βούτηξε μέσα στη θάλασσα, όπου η Θέτιδα

που κατοικούσαν στο βόρειο και δυτικό Παγγαίο, Νύσα δεν μπορούσε παρά να είναι αυτό το ίδιο το βουνό, μέσα στις κοιλάδες και τα σπήλαια του οποίου, όπως λέγει ο

ομηρικός ύμνος στον Διόνυσο, το παιδί - θεός μεγάλωσε: Το όνομα Νύσα υπάρχει και μέσα στο ίδιο το όνομα του **Διο -νύσου**, του οποίου το όνομα έτσι σήμαινε για τους Θράκες: θεός της Νύσας, δηλαδή θεός του ιερού βουνού, πιθανότατα του Παγγαίου. Και πράγματι κατά τη γνώμη πολλών επιστημόνων, το όνομα Νύσα δεν είναι άλλο από το πανάρχαιο μυστικιστικό όνομα του Παγγαίου, πράγμα που προκύπτει κύρια από την τραγωδία του Ευρυπίδη "Βάκχες".

Διόνυσος

Πάνω λοιπόν στο Παγγαίο μια θεική μορφή, φωτεινή σαν ήλιος και ταυτόχρονα σκοτεινή σαν Αδης, κυριαρχούσε ανάμεσα σε θνητούς και αθανάτους, ο **Διόνυσος**. Ένας ορφικός ύμνος αποκαλεί τον θεό "αγνό", γιατί τα μυστήριά του είχαν σκοπό να εξασφαλίσουν την επιβίωση του μύστη (πιστού) και μετά θάνατον, του έδιναν δηλαδή τη δυνατότητα να ξαναγεννηθεί μετά τον θάνατό του σε κάποια

Σαβαζίου οδήγησε στη δημιουργία Διονυσιακών συλλόγων, οι οποίοι, ιδιαίτερα στην περιοχή του Παγγαίου και των Φιλίππων ήταν πολυάριθμοι και είχαν νεκρική μορφή, η οποία οφειλόταν στο ότι ο ίδιος ο Βάκχος θεωρούνταν και ήταν κυρίως ένας Θεός πέραν του τάφου. Οι άμοιροι νεκροί προσδοκούσαν απ' αυτόν την ανάσταση. Αυτός τους παρείχε τη διαβεβαίωση μιας επιβίωσης της απλής ψυχής τους, στην οποία η ιδέα του ολοσχερούς θανάτου, φαινόταν ανυπόφορη.

Ορφέας

Όπως ήδη προαναφέραμε, οι Πίερες θράκες της Περίας κοιλάδος, πολύ πριν από τον 5ο π.Χ. αιώνα ζούσαν μέσα στα όρια του σημερινού Νομού Περίας. Αυτοί πρώτοι λάτρεψαν εκεί και ιδιαίτερα στην πόλη **Δίον** τις εννέα μούσες, οι οποίες, από το όνομα των Πιέρων θρακών δεν έπαψαν ποτέ, μέχρι το τέλος της αρχαιότητας, ν' αποκαλούνται **Πιερίδες**.

Μια ελαφριά ομίχλη αρχίζει να καλύπτει τα τελευταία φθινοπωρινά χρώματα στην τοποθεσία όπου βρίσκεται το εκκλησάκι των Δασικών. ΦΩΤ: Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

άλλη ύπαρξη, αιώνια.

Τι ακριβώς όμως ήταν αυτός ο **Διόνυσος Σαβάξιος** των θρακών που είχε το μεγάλο μαντείο του στο Παγγαίο; Ο Διόνυσος του Παγγαίου ήταν αρχικά θεός του κυνηγιού και της αγροτικής ζωής, ένας θεός της φύσης και της βλάστησης, που εξασφάλιζε καλές σοδειές. Δεν ήταν όμως ποτέ ο Διόνυσος θεός του κρασιού και της κραιπάλης. Ούτε στην Ιλιάδα, ούτε στους παλιότερους ποιητές και συγγραφείς φαίνεται ο Διόνυσος να έχει τέτοια ιδιότητα. Την ιδιότητά του αυτή την προσέδωσαν οι Έλληνες και αργότερα οι Ρωμαίοι, αιώνες μετά την αρχική, καθαρή λατρεία του από τους Θράκες, αλλά δυστυχώς με το πέρασμα των χρόνων αυτή επισκίασε τις υπόλοιπες, λιγότερο ευχάριστες αλλά πολύ περισσότερο σημαντικές ιδιότητες του μεγάλου θεού του Παγγαίου.

Η μεγάλη κι εκτεταμένη σ' όλα τα θρακικά φύλα του Παγγαίου, αλλά και στους Έλληνες που ήρθαν αργότερα, λατρεία του Διονύσου -

Αυτή η λατρεία των μουσών ήταν άμεσα συνδεδεμένη από τους Πίερες του Ολύμπου με την λατρεία και την φιλολογία γύρω από τον Ορφέα.

Ο Ορφέας, που σύμφωνα με όλες τις αρχαίες πηγές ήταν θρακικής καταγωγής, ήταν κατά τη μυθολογία γιός του Οιάγρου, βασιλέα της Θράκης και της Καλλιόπης, της πιο γνωστής από τις 9 μούσες και ζούσε στην Πίμπλεια, πόλη της Περίας του Ολύμπου. Ήταν μεγάλος τραγουδιστής, μουσικός και ποιητής. Για το θάνατο του Ορφέα υπήρχαν διάφοροι μύθοι, με κυρίαρχο αυτόν που εκθέτει ο Πλάτων στο Συμπόσιό του: Ο Ορφέας, σαν μουσικός και ποιητής ήταν λάτρης του θεού της μουσικής, του Απόλλωνα. Όταν λοιπόν ο Απόλλων ήλθε κάποτε πάνω στο Παγγαίο, το Ιερό όρος του Διονύσου, ο Ορφέας έκανε σύγκριση ανάμεσα στους δυο θεούς η οποία ταπεινώνει και υποβίβαζε τον μεγάλο Θράκα θεό, Διόνυσο. Μια τέτοια σύγκριση, γενόμενη από θνητό ήταν μεγάλη ασέβεια προς

Ο ιστορικός ερευνητής Θεόδωρος Λυμπεράκης μας αποκαλύπτει την περίφημη επιγραφή του 3ου μ.Χ. αι., που αναφέρεται στη θεά Αλμωπία και είναι χαραγμένη πάνω σε βράχο, σε απόσταση 500 περίπου μέτρων Δ-ΝΔ του εγκαταλελειμμένου οικισμού της Τρίτας. ΦΩΤ : Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

τους θεούς, τους οποίους εξόργισε. Η τιμωρία της ασέβειας ανατέθηκε στην **Νέμεση**. Έτσι ο Διόνυσος με την βοήθειά της έστειλε τις Βασσαρίδες, Θράκισσες γυναίκες που ήταν μνημένες στα μυστήριά του και τελούσαν την οργιαστική λατρεία του, οι οποίες και κοιμάτιασαν τον Ορφέα πάνω στο Παγγαίο. Οι 9 μούσες μετέφεραν αυτά τα κομμάτια πολύ μακριά, στο βασιλείο τους στα Λειβήθρα, (που βρισκόταν εκεί όπου σήμερα βρίσκεται το Λιτόχωρο) όπου και τα έθαψαν, μέχρι δε την εποχή του περιηγητή Πausανία, (1ος αι. π.Χ.) οι κάτοικοι των Λειβήθρων έδειχναν τον τάφο του.

Θράκας Ιππέας

Από τους υπόλοιπους θεούς που λάτρευαν οι Θράκες ο πιο αγαπητός, ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, ήταν ο **Ήρωας Ιππέας** ή αλλιώς **Κύριος Ήρωας**.

Για τους αρχαίους Θράκες και ιδίως για τους

γεωργικούς πληθυσμούς ο **Θράκας Ιππέας** εθεωρείτο θεός θεραπευτής (γιατρός), όχι μόνο των ανθρώπων αλλ' ακόμη και των ζώων. Ήταν δε τόσο γνωστός, ώστε δεν έκριναν απαραίτητο οι πιστοί να μνημονεύουν το όνομά του πάνω στα χιλιάδες ανάγλυφα που τον παρίσταναν και τα οποία βγαίνουν συχνά στην επιφάνεια από τα σπλάχνα της θρακικής γης. Ίσως όμως η μη αναφορά του ονόματός του να οφείλεται σε θρησκευτικό φόβο ή σεβασμό, όπως συνέβαινε με τους Εβραίους της Παλαιάς Διαθήκης, οι οποίοι ούτε πρόφεραν ούτε κι έγραφαν ποτέ το όνομα του Θεού. Έτσι τον ονόμαζαν στα μικρά αυτά ανάγλυφα τους μόνο με τον τίτλο "**Κυρίω Ηρωί**".

Η λέξη **Κύριος** ήταν συνηθισμένη δίπλα στα ονόματα των μεγάλων και αγαπητών Θεών των θρακών. Έτσι συναντούμε στις επιγραφές **Κυρίω Διί, Κυρία Ηρα, Κυρίω Απόλλωνι**. Μια άλλη θεότητα που λατρεύτηκε στο Παγγαίο κατά τη ρωμαϊκή εποχή είναι και η **Θεά Αλμωπία**, τη λατρεία της οποίας αποκά-

λυσε μια επιγραφή που βρέθηκε τον Σεπτέμβριο του 1936 δίπλα στο χωριό **Τσίτα** (Τσιφλίκ, κατά την οθωμανική περίοδο), από έναν εκλεκτό φιλέλληνα επιστήμονα, τον Γάλλο αρχαιολόγο και ερευνητή, ανασκαφέα των Φιλίππων, **Paul Collart**.

Η επιγραφή είναι μέχρι σήμερα χαραγμένη πάνω στην καμπύλη επιφάνεια του βράχου, χωρίς καμιά προηγούμενη επεξεργασία, καταλαμβάνει χώρο διαστάσεων 0,68 μέτρων ύψους και 0,86 μέτρων πλάτους και είναι γραμμένη σε δύο στήλες, σαφώς χωρισμένες η μια από την άλλη, από τις οποίες η πρώτη (αριστερή γι' αυτόν που τις κοιτάζει) έχει οκτώ σειρές γραμμάτων και η δεύτερη (δεξιά) δεκατρείς σειρές.

Το κείμενό της είναι το ακόλουθο (οι χαρακτήρες μέσα σε αγκύλες είναι υποθετικοί, διότι οι πραγματικοί έχουν σβηστεί):

Η επιγραφή αυτή σημαδεύει τη θέση ενός αμπελιού αφιερωμένου σε κάποια θεά

ΘΕΑΣ	ΚΕ ΟΙ [Α]
ΑΑΜΩΗΙ	ΗΟΣΤΟ
ΑΣ ΑΜΗΕΛΟΣ	ΛΟΙ ΣΕΡΩΗΝΙ
[ΙΙ] ΟΡΑΣΜΕΝΗ	ΚΕ Η[Ρ]ΟΥΝΙ
ΗΑΣ Ο ΚΙΝΩΝ	ΚΕ ΗΛΙ[ΟΔ]ΩΡΩ
[ΔΩΣΗ] *.....	ΚΕ ΕΥΙΘΡΩ
	ΚΕ ΚΑΛΙΡΙΩ
Ο Η[Ρ]Ε[Υ]Σ	ΚΕ ΕΥΙΘΟΥΛΩ
ΦΙΛΙ[ΠΠΩΝ]	Ρ[Μ] Ο [Θ]Υ[Σ]ΑΣ
	ΡΜ ΖΗΑΣ ΖΗΠΟΛΟΥ
	ΡΜ ΚΑΠΠΑΠΟΣ
	ΖΗΝΟΝΟΣ
 Κ

Αλωπία και πιστοποιεί την απόκτηση αυτού του αμπελιού για λογαριασμό της θεάς. Απειλεί με χρηματική ποινή, (της οποίας το ποσό έχει σβηστεί), όποιον τολμήσει να την μετακινήσει (καταστρέψει). Απαριθμεί τα πρόσωπα που συμμετείχαν στην ανάθεση της προσφοράς του αμπελιού στη θεά, τον ιερέα και τις αντιπροσωπίες (αποστόλους - απεσταλμένους) ορισμένων γειτονικών οικισμών ή πόλεων. Αναφέρει, τέλος, σύμφωνα με τον Γάλλο επιστήμονα, το ποσό (ΡΜ = 140 δηνάρια), αντί του οποίου οι πιστοί, που τα ονόματά τους αναγράφονται σε δοτική πτώση, αγόρασαν το αμπέλι για την θεά τους. Οι θεότιτες που λατρεύονταν στη ρωμαϊκή

εποχή γύρω από το Παγγαίο λατρεύονταν όχι μόνο ατομικά από τους πιστούς αλλά κύρια από ομάδες πιστών, συνασπισμένες σε συλλόγους και θιάσους, που ήταν πολλοί. Τέτοιοι θιάσοι ήταν κυρίως οι Διονυσιακοί, που υπήρχαν ήδη από αιώνες ενωρίτερα σ' όλους πιθανόν τους οικισμούς γύρω από το Παγγαίο και είχαν έντονο μυστικιστικό χαρακτήρα, είχαν δε μέλη κυρίως θράκες αλλά ενίοτε και ρωμαίους, όπως φανερώνουν τα ονόματα των επιγραφών που τους μνημονεύουν. Έτσι, Διονυσιακό θιάσο γνωρίζουμε από την περίφημη στήλη του Ποδοχωριού που βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο του Λούβρου, θιάσο Μαινάδων γνωρίζουμε από επιγραφή στην περιοχή των Φιλίππων, από την Αλιοστράτη Σερών, την Καλή Βρύση Δράμας κ.λ.π. Έτσι, στη ρωμαϊκή εποχή, οι Ρωμαίοι και οι Θράκες που πέθαιναν στα όρια της αποικίας, άφηναν με διαθήκη κάποια περιουσιακά στοιχεία ή χρηματικά ποσά στους θρησκευτικούς συλλόγους τους ή στους κατοίκους κάποιου οικισμού, οι οποίοι έτσι υποχρεώνονταν να τελούν κάθε χρόνο πάνω στους τάφους των νεκρών νεκρικές τελετές, επ' ευκαιρία μιας ρωμαϊκής γιορτής των νεκρών (Rosalia, Parentalia).

Γίνεται συνελπώς κατανοητό από τ' ανωτέρω ότι, από όποια πλευρά κι αν τις εξετάσει κανείς, οι λατρείες και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις των ρωμαίων κατοίκων του Παγγαίου και του αυτόχθονος μακεδονοθρακικού στοιχείου αντανακλούν ακριβώς τις σχέσεις του αναμειγμένου πληθυσμού που τις εκτελούσε. Αναγνωρίζει σ' αυτές κανείς τα διαφορετικά στοιχεία από τα οποία ο πληθυσμός του Παγγαίου ήταν συντεθειμένος και τις εξωτερικές επιρροές που αυτός δέχθηκε.

Μέσα στα ρωμαϊκά πλαίσια που τέθηκαν με τον αποικισμό, η παλιά θρακική θρησκεία, που παρέμεινε ζωντανή, υποτάχθηκε μόνο από την άποψη του τυπικού της στην τυποατρική λατρεία των νεοφερμένων, ενώ παράλληλα η αφοσίωση αυτών των τελευταίων στις λατρείες της πατρίδας τους δεν μπόρεσε ν' αντισταθεί στη γοητεία των ανατολικών λατρειών και των εσχολογικών δογμάτων της Διονυσιακής και της Ορφικής θρησκείας, των οποίων η επιρροή ήταν τότε αυξημένη μέσα σ' ολόκληρη την Αυτοκρατορία.

ΤΑ ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ

Ο ορεινός όγκος του Παγγαίου έχει μία ιδιαιτερότητα: είναι προσιτός σε κάθε φυσιολάτρη, είτε πεζοπόρο είτε εποχούμενο. Και οι δύο μπορούν να νιώσουν τη μαγεία της θέας από την υψηλότερη κορυφή. Πιο γρήγορα και εύκολα ο εποχούμενος, αφού ακολουθούν 25χλμ. δρόμου από το Ακροβούνι για να βρεθεί στη στέγη του Παγγαίου. Για τον

Καβάλας, Βασίλη Κυριλλίδη και Θανάση Δασκαλούδη.

Το **Μονοπάτι της Αυλής**. Διάρκεια 3-3,5 ώρες. Είναι αυτό που ανακαλεί τις περισσότερες αναμνήσεις στους παλιούς ορειβάτες της Καβάλας. Ξεκινάει από το ωραίο αλλά εγκαταλελειμμένο από μόνιμους κατοίκους χωριό της Παλιάς Αυλής, που στο κέντρο της δεσπόζει ο μεγάλος ναός του Προφητηλία, χτισμένος στα 1872. Η πορεία αρχίζει από υψόμετρο 400μ. δίπλα σε μια πηγή-ποτίστρα

Υδροφιλή βλάστηση στη μικρή λιμνούλα στο νότιο τμήμα του Παγγαίου, γνωστή και ως "Βαλτούδα". (Επάνω) ΦΩΤ: Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

Καταρράκτης στο περίφημο "Γουρουνόρεμα", ένα από τα πιο χαρακτηριστικά και όμορφα σημεία ,που συναντάει ο πεζοπόρος στο "Μονοπάτι της Αυλής".

πεζοπόρο αντίθετα, δρόμος είναι τα μονοπάτια του βουνού, αυτά τα μυστικά και αθέατα περάσματα μέσα από δάση, πάνω από ρέματα, δίπλα σε γκρεμούς και απότομες πλαγιές, που φέρνουν σε άμεση επαφή τη φύση με τον άνθρωπο. Για την συνοπτική περιγραφή των κυριότερων μονοπατιών του Παγγαίου θα αντλήσουμε στοιχεία από την πολύχρονη εμπειρία των μελών του Ε.Ο.Σ.

με δροσερό νερό. Από το σημείο αυτό ως το καταφύγιο του "Πεταλούδα" η ανάβαση διαρκεί 3 ώρες, ενώ ως το καταφύγιο του "Χατζηγεωργίου" 3,5 ώρες. Στη διάρκεια της διαδρομής το μονοπάτι κόβεται αρκετές φορές από τον δασικό δρόμο, ενώ σε υψόμετρο 900μ. φτάνει στο "Γουρουνόρεμα", όπου μια στάση στο ωραίο δασικό περιβάλλον με τα πλούσια νερά, θεωρείται επιβε-

βλημένη. Μετά από 10' το μονοπάτι περνάει από τον βράχο του "**Καπρινιώτη**", θρυλική μορφή της ορειβασίας στη δεκαετία του '60 μαζί με τον **Αργύρη Πεταλούδα**. Σε υψόμετρο 1200μ. αρχίζει μια ανηφορική αντιπυρική ζώνη, με οξυές στην αριστερή της πλευρά και πεύκα στη δεξιά. Από το τέλος της αντιπυρικής ζώνης ως το καταφύγιο του Πεταλούδα απομένουν περίπου 50' πορείας, ενώ μισή ώρα αργότερα το μονοπάτι τερματίζει στο καταφύγιο Χατζηγεωργίου. Πρέπει να σημειωθεί, ότι η διάνοιξη και σηματοδότηση του μονοπατιού της Αυλής έγινε από τον Σ.Χ.Ο. Καβάλας, ο οποίος έχει αναλάβει και τη συντήρησή του.

Το **Μονοπάτι της Νικήσιανης**. Διάρκεια 3 ώρες. Η διαδρομή αυτή δημιουργήθηκε από τον πρόεδρο του Ε.Ο.Σ. Καβάλας **Αλέξανδρο Τσιλογεώργη**, σαν εναλλακτική λύση στο μονοπάτι της Αυλής. Από το υψηλότερο σημείο της Νικήσιανης ξεκινάει δρόμος που οδηγεί στο εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής και συνεχίζει ως χωματόδρομος μέχρι το εικονοστάσι του Εσταυρωμένου, σε υψόμετρο 750μ. Από εκεί αρχίζει η διαδρομή, που μετά από αρκετές συναντήσεις με τον δασικό δρόμο, φτάνει σε υψόμετρο 1000μ. Το σημείο αυτό είναι χαρακτηριστικό, καθώς στα αριστερά

υπάρχει μια απότομη πλαγιά, που δημιουργεί ξέφωτο γεμάτο με φτέρες. Από εδώ μπορούν να επιλεγούν δύο διαδρομές με διαφορετικό βαθμό δυσκολίας, που οδηγούν και οι δύο στο καταφύγιο Χατζηγεωργίου. Η δυσκολότερη διαδρομή -από την κόψη- φέρει το όνομα του **Λάκη Τυρνινή** ενώ η διαδρομή από το λούκι,

Θέα από το εκκλησάκι των Δασικών, μια εξαιρετική εικόνα, που αναδεικνύει την πυκνότερη βλάστηση του Παγγαίου και την απόκρημνη ορθοπλαγιά, σ' αυτό το βόρειο τμήμα του βουνού. (Επάνω) ΦΩΤ: Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

Το χιόνι έχει σκεπάσει κάθε σημείο των υψιπέδων του Παγγαίου.

Από το ορειβατικό μονοπάτι 04 λίγο πιο πάνω από το καταφύγιο "Χατζηγεωργίου", ξεπροβάλλει απέναντι ο βραχώδης όγκος της κορυφής "Τρίκορφο" ή "Τσεκούρι" (1936 μ.) που η τολμηρή ομάδα των Καβαλιωτών ορειβατών προσπαθεί να προσεγγίσει. ΦΩΤ: Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

Πανοραμική άποψη της Παναγίας της Εικοσιφοίνισσας της μεγαλόπρεπης και παλαιότερης Μονής του Παγγαίου. (Επάνω) ΦΩΤ : Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ
Δύσκολη χειμερινή ανάβαση με έντονη κλίση, στο καλυμμένο με παχύ στρώμα χιονιού λούκι πάνω από τη Νικήσιανη. ΦΩΤ : Γ. ΠΑΡΣΑΛΙΔΗΣ

το όνομα του **Στέργιου Χατζηγεωργίου**, των Καβαλιωτών ορειβατών, που τον Δεκέμβριο του 1976 μαζί με άλλους τέσσερις ορειβάτες, σκοτώθηκαν στο χειρότερο δυστύχημα που συνέβη ποτέ στα χιονοπέδια των αναβάσεων του Ολύμπου. Μια δεξιότερη κόψη φέρει το όνομα του **Δημήτρη Μπουντόλα** που το 1985 σκοτώθηκε από χιονοστιβάδα στο **Anapurna South**, στην πρώτη Ελληνική αποστολή στα "Ίμαλάια".

Το **Μονοπάτι της Εικοσιφοίνισσας**. ("Ο δρόμος του χρυσαφιού", διάρκεια 5 ώρες) Είναι το πιο πολύωρο αλλά και το πιο θεαματικό μονοπάτι του Παγγαίου, ανέγγιχτο από ανθρώπινες επεμβάσεις. Με αφετηρία το ιστορικό γυναικείο μοναστήρι της **Εικοσιφοίνισσας**, χτισμένο το 450 μ.Χ. σε υψόμετρο 550μ., αρχίζει χωματόδρομος, που τερματίζει μετά από 4 χλμ. σε υψόμετρο 750μ. Από το σημείο αυτό ξεκινάει το ανηφορικό μονοπάτι κάτω από την προστατευτική σκιά πυκνού δάσους ελάτων. Μετά το δάσος η διαδρομή

προσφέρει θέα μαγευτική προς τον κάμπο των Φιλίππων και τις κορυφές του Παγγαίου. Στα 1150μ. βρίσκεται η **Ασκητότρυπα**, σπηλιά με μεγάλο γεωλογικό και ιστορικό ενδιαφέρον, που φέρει στους τοίχους της χαράγματα με ημερομηνίες και ονόματα μοναχών, που κατά καιρούς ασκήτευαν σ' αυτήν. Το μονοπάτι της Εικοσιφοίνισσας με ορατή πάντα σηματοδότηση (πινακίδες με το εθνικό μονοπάτι 04) καταλήγει στα υψίπεδα του Τρίκορφου και από εκεί στο καταφύγιο Χατζηγεωργίου. **Το Μονοπάτι της Πρώτης**. Διάρκεια 3 ώρες. Είναι η συντομότερη διαδρομή αφού το σημείο εκκίνησης είναι το καταφύγιο του **Ε.Ο.Σ. Πρώτης Σερρών**, που βρίσκεται σε υψόμετρο 1200μ. Μετά από συνολική πορεία 1,5 ώρας το μονοπάτι φτάνει στην κορυφή "Τσεκούρι", μέσα από μια διαδρομή με πολλές εναλλαγές. Το παγωμένο χειμωνιάτικο τοπίο δίνει τη θέση του στα αγριολούλουδα της άνοιξης, το καλοκαίρι μετατρέπεται σε βαθύ πράσινο λιβάδι, για να

ΦΩΤ. : Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

ΦΩΤ. : Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

ΦΩΤ. : Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

Δεντροβάτραχος (*Hyla arborea*) ζει στους πρόποδες του Παγγαίου και είναι τέλεια καμουφλαρισμένος σε υγρά μέρη πάνω σε πλατιά φύλλα.

Στα πεντακάθαρα και διαυγή νερά των χειμάρρων και ρεμάτων του Παγγαίου είναι συνήθης η παρουσία καβουριών και караβίδων. (Επάνω)

Μονοπάτι της Μεσορόπης, ένα παραδεισένιο περιβάλλον στο μεγαλύτερο κομμάτι της διαδρομής.

ντυθεί αργότερα στα γήινα χρώματα του φθινοπώρου. Αργότερα η διαδρομή συναντάει το μονοπάτι της Εικοσιφοίνισσας και ο ορειβάτης έχει τη δυνατότητα είτε να συνεχίσει προς το καταφύγιο Χατζηγεωργίου είτε να κατηφορίσει προς το ιστορικό μοναστήρι, ζώντας έτσι την εμπειρία μιας συναρπαστικής διάσχισης.

Το μονοπάτι της Μεσορόπης. Διάρκεια 4,5 ώρες. Το μονοπάτι αυτό έχει μια σημαντική ιδιομορφία σε σχέση με τα υπόλοιπα. Διαθέτει άφθονα νερά που το μετατρέπουν σ' ένα παράδεισο. Το σημείο εκκίνησής του βρίσκεται σε υψόμετρο 400μ. στη λίμνη όπου

γίνεται ο αγιασμός των υδάτων του χωριού. Ήδη το νερό κάνει αισθητή την παρουσία του από την αρχή, αφού σε λιγότερο από 5' περνάμε για πρώτη φορά το ποτάμι. Στη διάρκεια της διαδρομής συναντάμε σε υψόμετρο 500μ. χαρακτηριστική ξύλινη καλύβα, ενώ λίγο πιο πάνω από το υψόμετρο των 650μ. αρχίζουμε να συναντάμε αλλεπάλλη-

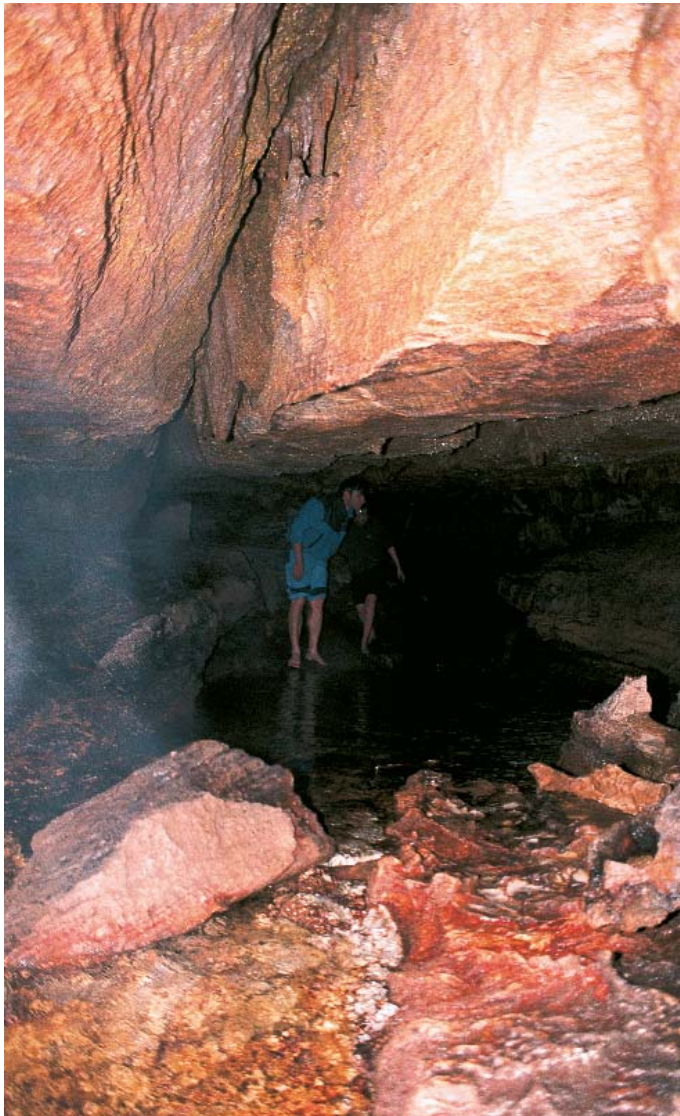
λους καταρράχτες.

Σε υψόμετρο 840μ. περνάμε για τρίτη και τελευταία φορά το ποτάμι με κατεύθυνση προς τα δεξιά. Ήδη το μονοπάτι μας οδηγεί σ' ένα ξέφωτο και από εδώ έχουμε τη δυνατότητα να γνωρίσουμε τη σπηλιά μέσα από την οποία βγαίνει το νερό, που μας συντρόφευε ως τώρα στη διαδρομή μας. Η σπηλιά

αυτή με τη λίμνη που φωλιάζει στα έγκατά της είναι το πιο απρόσμενο και συναρπαστικό στοιχείο της πορείας μας.

Μέσα από μια στενή διάοδο εισερχόμαστε αρχικά σ' ένα προθάλαμο. Σε λίγο ψηλώνει η οροφή του και μας επιτρέπει να βαδίζουμε όρθιοι μέσα σε νερό σταθερής θερμοκρασίας 7 βαθμών, που φτάνει πάνω από το γόνατο. Περνώντας ανάμεσα από σταλακτιτικό διάκοσμο που τον φωτίζουν οι φακοί της κεφαλής, διασχίζουμε τα παγωμένα νερά για περίπου 80μ μέχρι του σημείου που η στάθμη τους φτάνει ως το στήθος και ακόματάει η υδάτινη πορεία, το πέρασμα του νερού βαθαίνει και στενεύει τόσο, που μόνο εξοπλισμένοι με φιάλες κατάδυσης και έντονη διάθεση για εξερευνήσεις και περιπέτειες μπορούν να συνεχίσουν.

Αν μετά τη σπηλιά θελήσουμε να ολοκληρώσουμε τη διαδρομή μας προς τις κορυφές Μάτι και Αυγό ή προς το καταφύγιο Χατζηγεωργίου, μας περιμένουν ανηφόρες κουραστικές και απότομες, που από την παγωνιά της λίμνης και τα σκοτάδια της σπηλιάς, θα μας οδηγήσουν στο φως και στα γυμνά υψίπεδα του Παγγαίου. Ο ορίζοντας θα ανοίξει και η θέα θα απλωθεί και πάλι μαγευτική ολόγυρά μας. Η ανάμνηση όμως της λίμνης θα παραμείνει ζωντανή σαν ένα

Η σπηλιά με τη λίμνη και τον σταλακτιτικό διάκοσμο είναι από το πιο συναρπαστικό και απρόσμενο στοιχείο της διαδρομής στο Μονοπάτι της Μεσορόπης. ΦΩΤ: Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

από τα γοητευτικότερα και πιο μυστηριακά σημεία του Παγγαίου.

Διαδρομή του Ροδολίβου. Διάρκεια 4 ώρες. Από το χωριό Ροδολίβος των Σερρών ο δρόμος ανεβαίνει ως το πολύ καλό καταφύγιο του Ε.Ο.Σ. Ροδολίβους σε υψόμετρο 1000μ. Από εκεί με 4X4 μπορούμε να βρεθούμε στο σημείο εκκίνησης σε υψόμετρο 1350μ. Κατευθυνόμενοι ανατολικά φτάνουμε σε διάστημα 2-2,5 ωρών στις κορυφές "Κουμπυλή" (1723μ.) και "Κισίσοβο" (1750μ.), ενώ μετά από 3,5 ώρες φτάνουμε στην κορυφή

θεαματική και ευχάριστη διαδρομή, που περνάει από εναλλασσόμενα τοπία με ποικιλία βλάστησης και θεωρείται ιδανική για να εξοικειωθεί κάποιος με την πεζοπορία του βουνού.

Αυτά είναι συνοπτικά τα σημαντικότερα ορειβατικά μονοπάτια του Παγγαίου. Δυστυχώς οι φωτογραφίες και οι λέξεις είναι πολύ φτωχές για ν' αποδώσουν την ομορφιά τους. Μόνον ο υπομονετικός πεζοπόρος μπορεί να νιώσει με τρόπο αυθεντικό την αρμονία, τους ήχους και τα αρώματα της φύσης του Παγγαίου.

Χειμωνιάτικη εικόνα από την περιοχή "Δασικά" δίπλα στα λυόμενα οικήματα του Δασαρχείου Καβάλας. ΦΩΤ : Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

"Βοσκός" (1858μ.) που βρίσκεται ακριβώς απέναντι από το "Μάτι".

Το **Μονοπάτι "Μαύρα ΝΕΡΑ"**. Διάρκεια 2-2,5 ώρες. Ξεκινάει από το εξοχικό κέντρο "Καστανιές" της Νικήσιανης και καταλήγει, όχι σε κάποιες υψηλές κορυφές του Παγγαίου αλλά στην τοποθεσία με τα ξύλινα λυόμενα, που έχει εγκαταστήσει στον κεντρικό δρόμο το Δασαρχείο Καβάλας. Είναι μια

Η ΧΛΩΡΙΔΑ ΚΑΙ ΠΑΝΙΔΑ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ

Είναι αδύνατον στα πλαίσια ενός άρθρου να γίνει μια εμπειριστατωμένη παρουσίαση των οικοσυστημάτων και της πλουσιότατης χλωρίδας και πανίδας του Παγγαίου. Θα περιοριστούμε λοιπόν στην άντληση πολύ συνοπτικών στοιχείων, για μεν τη χλωρίδα από τα

εξαιρετικά σε πληρότητα κι εγκυρότητα κείμενα του Δασάρχη Καβάλας **Δημήτρη Παπαδόπουλου** και του Δρ. Δασολογίας **Γιώργου Ευθυμίου**, για δε την πανίδα από τη μεγάλη εμπειρία του **Άρη Χρηστίδη**, υπεύθυνου Ανατολικής Μακεδονίας του Κέντρου περιθάλαψης αγρίων ζώων της Αίγινας. Πληρέστατα στοιχεία και άφθονο φωτογραφικό αρχείο για τη χλωρίδα και πανίδα του Παγγαίου, περιλαμβάνονται στην έξοχη έκδοση του Πολιτιστικού Συλλόγου Ελευθερούπολης, "**Παγγαίο, πολύδρομο όρος**"

Κατ' αρχήν το Παγγαίο Όρος καταλαμβάνει μια συνολική έκταση 324,000 στρεμμάτων από τα οποία τα 200.000, δηλαδή το 62%, ανήκουν διοικητικά στο Νομό Καβάλας, ενώ το υπόλοιπο 38% στο Νομό Σερρών. Οι εκτάσεις του Παγγαίου παρουσιάζουν έντονο ανάγλυφο και μεγάλη υψομετρική διαφορά μεταξύ τους. Η μεγάλη ποικιλία κλίσεων, εκθέσεων και υψομέτρων με τα οποία είναι προικισμένο το Παγγαίο, το εμπλουτίζουν με όλους του τύπους των δασικών οικοσυστημάτων, από τα τυπικά μεσογειακά έως και

δημιουργία ενός μωσαϊκού μικροσυστημάτων. Το Παγγαίο θα μπορούσε να θεωρηθεί στο σύνολό του, ως ο πλουσιότερος φυσικός "Βοτανικός Κήπος" της Ανατολικής Μακεδονίας. Οι πρώτες αναφορές και μελέτες για τη χλωρίδα του Παγγαίου αναφέρονται το 1933 από τον Άγγλο βοτανολόγο **Griffith Tedol**. Από τότε παρουσιάστηκαν πολλές αναφορές από Έλληνες και ξένους ερευνητές, ενώ μέχρι σήμερα έχουν καταγραφεί πάνω από 700 είδη φυτών, αρκετά από τα οποία χαρακτηρίζονται ενδημικά της περιοχής.

Η θέση του Παγγαίου στο νότιο άκρο της Βαλκανικής ανάμεσα σ' αυτή και τη Μεσόγειο θάλασσα συνδυάζει στη σύνθεση της βλάστησης μια ποικιλία των ενδημικών ειδών της Βαλκανικής και των αντίστοιχων της μεσογειακής χλωρίδας. Στην ορεινή και υποαλπική ζώνη του Παγγαίου η χλωρίδα αποτελείται από είδη της Βαλκανικής, μερικά από τα οποία εξαπλώνονται μέχρι τα Καρπάθια, ενώ στις περιοχές του χαμηλότερου υψομέτρου, η χλωρίδα γίνεται μεσογειακή. Μέχρι σήμερα έχουν προσδιορισθεί επτά

Πανύψηλες και λυγερόκορμες οξυές του Παγγαίου, ντυμένες με το επίσημο φθινοπωρινό τους ένδυμα .ΦΩΤ : Χ. ΖΑΠΩΝΗΣ

αυτά της αλπικής ζώνης. Οι δασικές εκτάσεις καλύπτουν 108.103 στρέμματα, οι μερικώς δασοσκεπείς 92.406, οι αγροτικές 36.995 και τέλος οι γυμνές και άγονες εκτάσεις καταλαμβάνουν 123.631 στρέμματα. Το Παγγαίο περιβάλλεται από την πεδιάδα των Σερρών, την Πιερία κοιλάδα και τα τενάγη των Φιλίππων. Δεν συνορεύει με άλλα βουνά και μοιάζει με νησί μέσα στον κάμπο που το περιβάλλει. Και ενώ η ιδιαιτερότητά του αυτή επιδρά θετικά στη χλωρίδα, αφού καθίσταται δυσκολότερη η εισαγωγή ξένων ειδών, αντίθετα, μπορεί να θεωρηθεί αρνητική για την πανίδα, που δύσκολα μπορεί να εμπλουτισθεί με νέα άτομα από τους πληθυσμούς των απομακρυσμένων ορεινών όγκων.

Με τις αποφάσεις του Υπουργείου Γεωργίας το 1976 και το 1979 η μεγαλύτερη έκταση του Παγγαίου έχει χαρακτηριστεί σαν "μόνιμο καταφύγιο της άγριας ζωής". Η ποικιλία της γεωμορφολογίας και των μικροκλιμάτων που απαντώνται στην περιοχή συμβάλλουν στη

ενδημικά είδη του Παγγαίου

Η πολυετής πόα *Αχιλλέα η χιλιόφυλλη*, η πολυετής πόα *Κενταύρια*, η *Κρηπίδα*, το *Αγριοκρέμμυδο*, η *Φεστούκα* ή *Σιλέκη* και η *Πασχαλιά* ή *Σύριγγα η κοινή*.

12 είδη της χλωρίδας του Παγγαίου περιλαμβάνονται στους Ευρωπαϊκούς καταλόγους των απειλούμενων ειδών, 26 είδη προστατεύονται από το Π.Δ. 67/1981, 35 είναι ενδημικά της Βαλκανικής 10 είναι σπάνια στην Ελλάδα και 4 είναι υποβαλκανικά.

Από τα χαμηλότερα ως τα υψηλότερα υψόμετρα απαντώνται διαδοχικά στο Παγγαίο όλες οι δασικές φυτοκοινωνικές διαπλάσεις, που είναι τέσσερις. Η πρώτη ζώνη βλάστησης είναι η *λοφώδης ή υποορεινή*, που εμφανίζεται μέχρι το υψόμετρο των 200-300μ. με αντιπροσωπευτικότερα δασοπονικά είδη τον *Πρίνο*, τον *Γαύρο*, την *Αρκευθο*, την *Φιλύρα*, την *Αρια* και τον *Φράξο*. Η δεύτερη ζώνη βλάστησης είναι της *Καστανιάς* ή της *Δρυός*, με κυριότερα είδη την *Καστανιά*, την *Δρυ* και

Καλοκαιρινό αγριολούλουδο στην αλπική ζώνη.

Γεράνιο το αιματόχρωμο (*Geranium sanguineum*) Στο Παγγαίο φυτρώνουν δύο από τα ωραιότερα γεράνια της χώρας μας, το γεράνιο το μακρύρριζο και το γεράνιο το αιματόχρωμο. Ανθίζουν την άνοιξη στην ημιορεινή και ορεινή ζώνη.

Παιώνια (*Paeonia peregrina*) Το όνομα έδωσαν στο λουλούδι οι αρχαίοι Έλληνες από τον Παιώνα, έναν από τους πιο παλιούς γιατρούς-θεούς που αναφέρεται στον Όμηρο. Ο Παιώνας γιάτρεψε το θεό Άρη από τις πληγές του στη μάχη της Τροίας με την παιώνια, στην οποία αποδίδονταν από τους αρχαίους Έλληνες ιαματικές αλλά και μαγικές ιδιότητες. Ήταν γνωστή στον Διοσκουρίδη, τον Πλίνιο και τον Θεόφραστο για τις φαρμακευτικές και αιμοστατικές της ιδιότητες. Το κόσμημα αυτό των ελληνικών βουνών αριθμεί πολλά είδη και υποείδη σε όλη την Ελλάδα. Στο Παγγαίο υπάρχει το ενδημικό είδος Παιώνια της Θράκης, που την συναντάμε σε υψόμετρο 1100 μέτρων. (Μ. Μακαρίου) (Δεξιά)

την Φουντουκιά. Η τρίτη ζώνη είναι η **ορεινή και υποαλπική ζώνη** βλάστησης στην οποία περιλαμβάνεται η υποζώνη της οξυάς και ελάτης. Η εξάπλωσή της είναι δυνατόν να ξεκινήσει από υψόμετρο 300μ. και να φτάσει μέχρι τα 1600μ. Τα είδη που περιλαμβάνει είναι η Οξυά, το Σφενδάμι, η Λευκή Ελάτη, ο Ίταμος, το Αρκουδοπούρναρο, η Μαύρη Πεύκη, το Σαμπούκο ή Κουφοξυλιά, η Ασημοσορβιά και η Οστράδα. Η τελευταία ζώνη είναι η ζώνη των **ψυχρόβιων κωνοφόρων ή ψευδαλπική ζώνη**, που τα πιο αντιπροσωπευτικά της είδη στο Παγγαίο είναι η Ελάτη, η Οξυά, ο Ίταμος και η Σημύδα.

Εκτός από τις φυσικές δασικές εκτάσεις, έχουν αναδασωθεί 4,900 στρέμματα με *Τραχεία Πεύκη*, 280 στρέμματα με *Μαύρη Πεύκη*

και 350 στρέμματα με *Δασική Πεύκη*. Τα Μανιτάρια επίσης του Παγγαίου είναι πολλά και ποικίλα, δεν έχει γίνει όμως ως τώρα συστηματική καταγραφή τους.

Τα **Αγριολούλουδα** του Παγγαίου είναι αναρίθμητα, τόσο σε αριθμό όσο και σε ποικιλία και δεν θα ήταν υπερβολή να χαρακτηρίσουμε το Παγγαίο σαν πραγματικό παράδεισο των λουλουδιών. Ο **Νίκος Γαβριηλίδης** και η **Μαρία Μακαρίου** έχουν αφιερώσει πολύ χρόνο στην καταγραφή και φωτογράφησή τους και το εντυπωσιακό αποτέλεσμα αυτής της έρευνας περιλαμβάνεται στην προαναφερθείσα έκδοση του Πολιτιστικού Συλλόγου Ελευθερούπολης. Ανάμεσα στο τεράστιο πλήθος των ποικιλιών, χρωμάτων και σχημάτων ξεχωρίζουν τα 13 είδη

ФОТ. К. ЗАПОННА

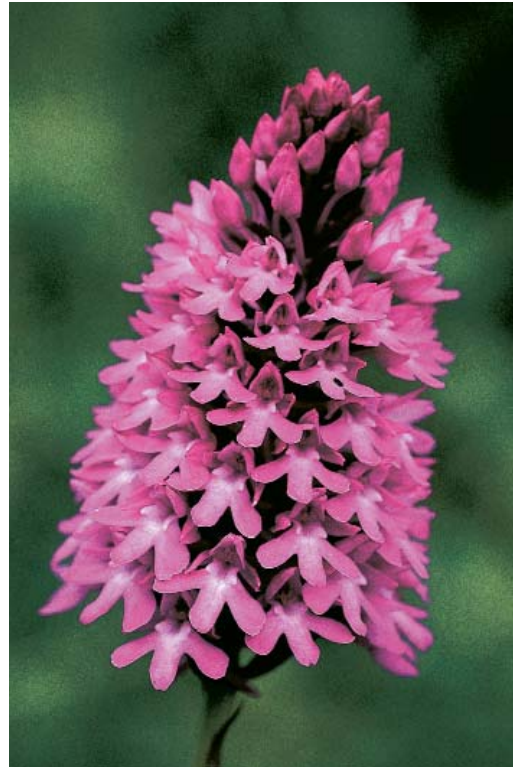

Ορχεοειδή στο Παγγαίο. (*Ophrys sp.*), (*Orchis sp.*), (*Anacamptis sp.*)

Από τα δεκάδες είδη που υπάρχουν στην Ελλάδα, έχουν εντοπισθεί στο Παγγαίο περίπου 13 είδη. Η ορχιδέα είναι λουλούδι γεμάτο μυστήριο και ιδιαιτερότητες. Ο κύκλος ζωής της συνδέεται στενά με συγκεκριμένο έντομο που την γονιμοποιεί (επικονιαστής), διαφορετικό για κάθε είδος ορχιδέας, καθώς και με συγκεκριμένους μύκητες, επίσης διαφορετικούς για κάθε ορχιδέα. Οι ορχιδέες προστατεύονται στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, ενώ στη χώρα μας δεν υπάρχει κανένα μέτρο προστασίας. (ΣΤΟΙΧΕΙΑ : Μ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ)

Ασφόδελος (*Asphodeline lutea*). Στην αρχαιότητα ο ασφόδελος ήταν συνδεδεμένος με νεκρικούς συμβολισμούς και περιγράφεται ως το φυτό που εφύετο στα μελαγχολικά λιβάδια που οδηγούσαν στην Αχερουσία λίμνη και στον κάτω κόσμο (ΣΤΟΙΧΕΙΑ : Μ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ)

**Χουχουριστής (*strix aluco*) (αριστερά)
Σκαντζόχοιρος (*Erinaceus concolor*)
Στην βόρεια και δυτική πλευρά του
Παγγαίου εξακολουθούν να φωλιάζουν
2-3 ζευγάρια Χρυσαιτών (*Aquila
chrysaetos*), που δεν είναι σπάνιο να
τους δει κανείς να κυνηγούν στην
αλπική ζώνη.**

ορχεοειδών, που αποτελούν ίσως τα εντυπωσιακότερα και γοητευτικότερα λουλούδια, που συναντάει ο φυσιολάτρης στο Παγγαίο. Ολοκληρώνουμε την ενότητα για το φυσικό περιβάλλον με μια συντομωτάτη αναφορά στην Πανίδα του Παγγαίου, μέσα από τα κείμενα του ερευνητή Άρη Χρηστίδη. Είναι βέβαιο, ότι οι αριθμοί των περισσότερων ειδών πανίδας που υπάρχουν στο Παγγαίο, έχουν μειωθεί σημαντικά σε σχέση με το παρελθόν, γεγονός που οφείλεται κυρίως στην επίδραση του ανθρώπινου παράγοντα, που εκδηλώνεται με διανοίξεις πολλών δρόμων, κηλίγι, εκτεταμένη υλοτομία, εξόρυξη μαρμάρου και σχιστόλιθου και ευρύτατη χρήση του βουνού για αναψυχή, χωρίς όμως σεβασμό της φυσικής ζωής. Εξακολουθούν ωστόσο να ζουν αρκετά είδη θηλαστικών, κάτι που οφείλεται στην ύπαρξη πολλών νερών και στη μεγάλη ποικιλία των βιοτόπων. Το πιο πολυσύχναστο μεγάλο θηλαστικό είναι η **Αλεπού (*Vulpes vulpes*)**, που ζει σε όλο το βουνό εκτός ίσως από την αλπική ζώνη, που όμως την επισκέπτεται συχνά. Ο **Ασβός (*Meles meles*)** ζει στους πρόποδες

του βουνού και βέβαια η παρουσία του είναι ζημιογόνος ιδιαίτερα για τις καλλιέργειες καλαμποκιών. Ο **Σκαντζόχοιρος (*Erinaceus concolor*)**, είναι νυκτόβιο θηλαστικό που ζει κυρίως στους πρόποδες του βουνού, ο πληθυσμός του όμως έχει μειωθεί κυρίως εξ αιτίας των φυτοφαρμάκων.

Η **Νυφίτσα (*Mustela nivalis*)** ζει σε όλη την έκταση του βουνού, συναντάται όμως κυρίως κοντά σε κατοικημένες περιοχές. Ο πληθυσμός των **Σκίουρων (*Sciurus vulgaris*)** έχει τα τελευταία χρόνια ανακάμψει στο Παγγαίο. Το φθινόπωρο τους συναντάει κανείς κοντά σε καστανιές, οξυές, καρυδιές και άγριες φουντουκιές, από όπου προσλαμβάνουν υπερβολική τροφή για να αντιμετωπίσουν τον επερχόμενο χειμώνα. Το **Κουνάβι (*Martes foina*)** ζει κυρίως στους πρόποδες αλλά και ψηλότερα. Είναι νυκτόβιο ζώο και προτιμάει δάση πλατύφυλλων δέντρων και βραχώδεις εκτάσεις, συχνά όμως ζει και σε κατοικημένες περιοχές. Ο **Λαγός (*Lepus europaeus*)** υπήρχε παλαιότερα σ' όλη την περιοχή του Παγγαίου. Σήμερα όμως ο πληθυσμός του έχει συρρικνωθεί πολύ εξαιτίας των ανθρώ-

ΦΩΤ. Α. ΡΕΚΚΑΣ

ΦΩΤ. Α. ΡΕΚΚΑΣ

πινων επεμβάσεων και κυρίως του έντονου κυνηγιού. Το ίδιο ισχύει και για το **Αγριογούρουνο** (*Sus scrofa*), που παλαιότερα υπήρχε σε αφθονία σε όλη την έκταση του Παγγαίου. Μετά τη δραματική του μείωση στις δεκαετίες του '70 και του '80, σήμερα φαίνεται πως ο πληθυσμός του ανακάμπτει.

Το ίδιο ισχύει και για τον **Λύκο** (*Canis lupus*) μια και ελάχιστα άτομα αποτελούν τους μόνιμους κατοίκους του Παγγαίου. Υπάρχει όμως επικοινωνία του πληθυσμού με γειτονικούς πληθυσμούς στα όρη Λιμνιά και Σύμβολο.

Δυσμενέστερη είναι η πληθυσμιακή εξέλιξη του **Ζαρκαδιού** (*Capreolus capreolus*), που άλλοτε υπήρχε σε αφθονία. Πιθανώς ελάχιστα

του. Πιθανώς κάποια άτομα ζουν στη βόρεια και δυτική πλευρά του Παγγαίου, που είναι περισσότερο δασωμένες και με λιγότερη όχληση.

Η **Ορνιθοπανίδα του Παγγαίου** είναι πολύ ενδιαφέρουσα λόγω της μεγάλης ποικιλίας των βιοτόπων και λόγω της θέσης του βουνού σε σχέση με τον ποταμό Στρυμόνα, που με την κοιλάδα που σχηματίζει, αποτελεί κύρια μεταναστευτική οδό για τα πουλιά. Ένα πλήθος αρπακτικών αλλά και άλλων πουλιών φωλιάζει στην περιοχή, τα περισσότερα όμως έχουν εξαφανισθεί από την ανάπτυξη της γεωργίας και τη μεταβολή της όψης του τοπίου.

Σήμερα εξακολουθούν να υπάρχουν περί τα 15 ζευγάρια **Πελαργών**, μικρός αριθμός από **Πετρίτες** και **Σταυραετούς**, 2-3 ζευγάρια **Χρυσαιτών** κυρίως στη βόρεια και δυτική πλευρά. Τα συνηθέστερα αρπακτικά είναι τα **Βραχοκιρκίνεζα**, και οι **Γερακίνες**, τα **Ξεφτέρια** και τα **Διπλοσάϊνα**, ενώ εξακολουθούν να φωλιάζουν και **Φιδαιτοί** με πληθυσμό 5-10 ζευγαριών. Πλούσια είναι και η ορνιθοπανίδα της νύ-

ΦΩΤ.: Α. ΠΕΚΚΑΣ

Ο Λύκος (*Canis lupus*), εξακολουθεί ακόμη να υπάρχει στο Παγγαίο αν και ελάχιστα άτομα αποτελούν τους μόνιμους κατοίκους του. (Επάνω)

Σε αντίθεση με τον περιορισμένο αριθμό των λύκων η Αλεπού, (*Vulpes vulpes*) ζει σε μεγάλους αριθμούς σ'όλο τον ορεινό όγκο του Παγγαίου και δεν διστάζει να κατεβαίνει συχνά στους πρόποδες και στον κάμπο, για να εξασφαλίσει την τροφή της. (Επάνω αριστερά)

Ζαρκάδι (*Capreolus capreolus*), ένα από τα πιο όμορφα θηλαστικά, που κινδυνεύει με άμεση εξαφάνιση από τον ορεινό όγκο του Παγγαίου.

ακόμη ζαρκάδια απομένουν στη βόρεια και δυτική πλευρά του βουνού, είναι όμως δύσκολο να εντοπισθούν. Τέλος ο **Αγριόγατος** (*Felis silvestris*) είναι ένα ακόμη θηλαστικό, που παλαιότερα υπήρχε στο βουνό. Σήμερα δεν υπάρχουν παρατηρήσεις ζωντανών ατόμων ούτε ενδείξεις για την ύπαρξή

χτας με κυριότερους εκπροσώπους τον **Γκιώνη**, την **Κουκουβάγια**, τους **Χουχουριστές**, τους **Νανόμπουφους** και τους **Μπούφους**.

Το Παγγαίο αποτελεί πολύ καλό βιότοπο για όλες τις κατηγορίες των ερπετών όπως οι χελώνες, τα φίδια και οι σαύρες, ενώ από τα αμφίβια απαντώνται οι σαλαμάντρες, οι

βάτραχοι και οι τρίτωνες. Τέλος στα διάφανα νερά των χειμάρρων ζουν καβούρια και καραβίδες απροσδιόριστου είδους. Αυτός πολύ συνοπτικά είναι ο φυσικός κόσμος του Παγγαίου, ένας κόσμος που προσδίδει στο βουνό μια αξιοθαύμαστη ποικιλία και ζωντάνια.

ΑΝΑΡΡΙΧΗΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΣΤΟ ΠΑΓΓΑΙΟ

Το Παγγαίο δεσπόζει ΒΔ του Νομού Καβάλας. Έχει μήκος 40 χλμ. και πλάτος 20 χλμ. Είναι ένα βουνό απλωμένο σε μεγάλο μήκος και πλάτος με μια περιοχή κορυφών εκτεταμένη η οποία δεν έχει δημιουργήσει γεωλογικά φαινόμενα τέτοια ώστε να διακρίνουμε ορθοπλαγιές με μεγάλες υψομετρικές διαφορές.

Ωστόσο, παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον η ύπαρξη στην βόρεια και βορειοανατολική πλευρά των κορυφών του Τρίκορφου 1930μ. (περιοχή Α), μιας σειράς από κάθετους βράχους, μυτίκια και πύργους, με υψομετρικές διαφορές 150-250 μέτρα που μπορούν να χαρακτηριστούν ως ένα αξιόλογο αναρριχητικό πεδίο. Στη βορινή πλευρά του Τρίκορφου επικεντρώνεται το μεγαλύτερο ενδιαφέρον των αναρριχητών του χειμώνα. Τα λούκια που σχηματίζονται σ' αυτή την πλευρά κρατούν πάντα χιόνι και τις περισσότερες φορές αρκετά παγωμένο, επειδή ο ήλιος δεν τα βλέπει στο μεγαλύτερο μέρος της μέρας.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '60, οι Θεσσαλονικείς κυρίως αναρριχητές επισκέφθηκαν την περιοχή και έδωσαν τις πρώτες καλοκαιρινές και χειμερινές γραμμές. Από τις πρώτες διαδρομές είναι η "Κλασική" στις 26-12-63 από τους Γουναρίδη-Γαληνό- Νάστο - Γεωργιάδη και η "Ανώνυμη" των Σπανούδη- Παντούλα- Ιωαννίδη, στις 25-10-1965. Από τις λίγες αναφορές για τις πρώτες χειμερινές αναρριχήσεις είναι αυτή των: Ιωαννίδη- Σπανούδη- Παντούλα στις 1-1-1966 στην Ανατολική ορθοπλαγιά, παραλλαγή της Κλασικής 120μ. IV και η Ιωαννίδη- Παπαδοπούλου- Λαζαρίδης κοντά στον Πύργο (ασαφές) 180μ. IV στις 4-1-1970.

Με το πέρασμα του χρόνου πολλοί αναρριχητές της Βόρειας Ελλάδας και ορισμένοι Αθηναίοι, αλλά περισσότεροι οι

Καβαλιώτες, πρόσθεσαν στο πεδίο αξιόλογες γραμμές που μέχρι σήμερα παραμένουν κλασικές και δέχονται κάθε χρόνο αρκετές επαναλήψεις.

Από τις καλοκαιρινές, στη βορινή πλαγιά σημαντικότερες είναι οι "Κρεμαστοί Κήποι της Βαβυλώνας" V, 150μ. στις 13-6-82 από τους Χατζηβαρσάνη- Τσιλίδου, ο "Άσωτος" V 150μ. των Μπουντόλα-Δελημπαλλά-Σπανούδη στις 13-6-82 και η "Πρώτη Άνοιξη" VI- 150μ. των Παπαποστόλου- Θεοδώρου-Χαλιδαίου .

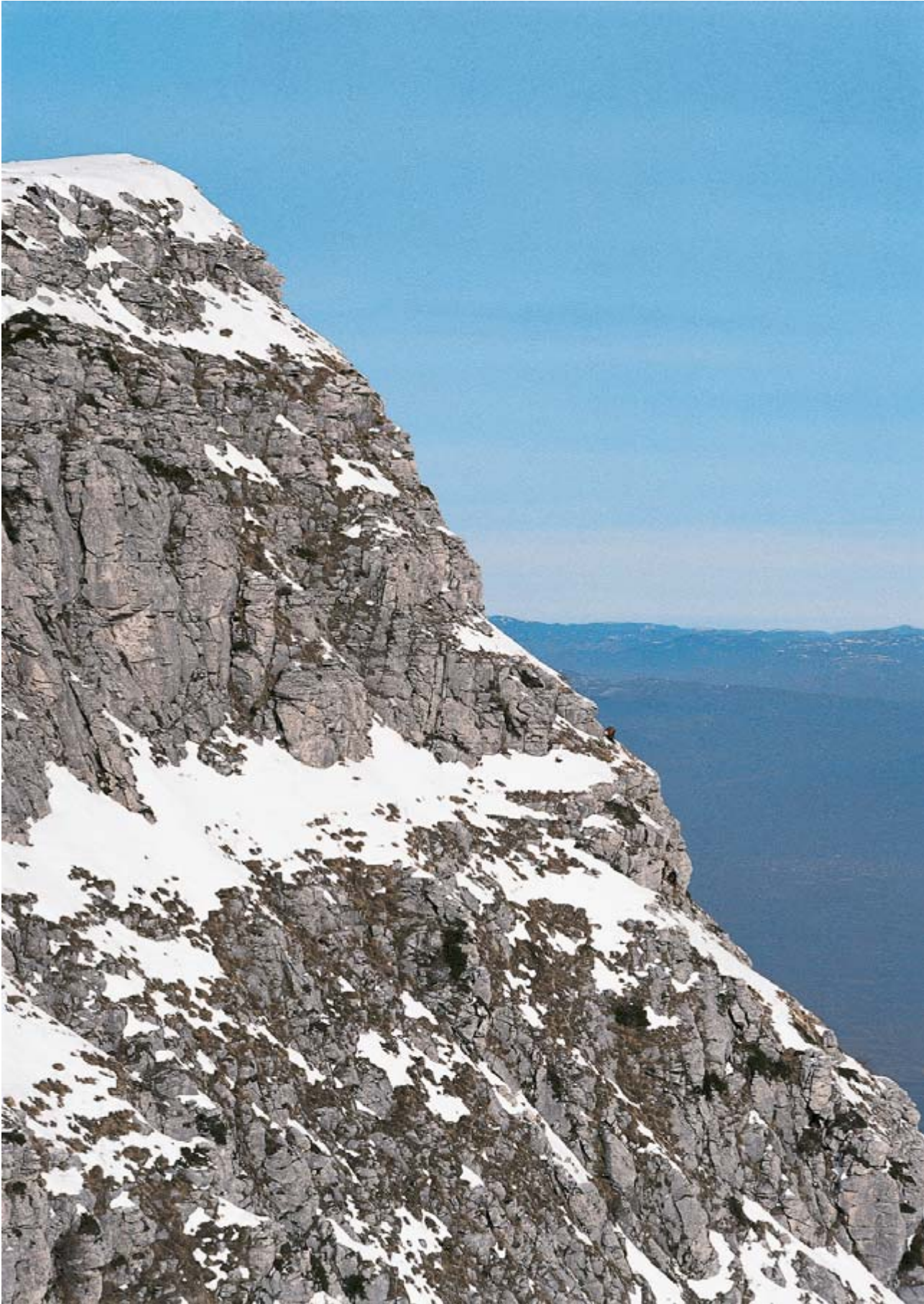
Στην Βορειοανατολική πλευρά, ο "Πύργος" IV+ 120μ. στις 27-6-81, των Παπαποστόλου- Πρασίνη και η "Τζώνυ" IV+ 120μ. των Ραζάκου- Μούστρη στις 19-6-83 είναι κάποιες από τις σημαντικότερες.

Από τις πιο σύγχρονες χειμερινές στη Βόρεια

Χειμερινή αναρρίχηση στην "Κόψη του Μανώλη"

και Βορειοανατολική πλευρά διακρίνουμε το "Κρυφό Λούκι", τον "Παπατρέχα", το "Έγκεφαλικό" και την "Αλπία" στη Βόρεια όψη ενώ δεν είναι λίγες οι χειμερινές της Βορειοανατολικής πλευράς, μικρά λούκια με ανάπτυγμα μέχρι και 80 μέτρα που

ανοίχθηκαν για να εξυπηρετήσουν κυρίως σχολές χειμερινής αναρρίχησης οι οποίες πολύ συχνά γίνονται στο Παγγαίο. Οι πιο γνωστές το "Λούκι του Πρασίνη" και το "Λούκι του Κασίν".

Τα τελευταία χρόνια, με τη ραγδαία ανάπτυξη της αθλητικής αναρρίχησης και των υψηλών βαθμολογιών, δημιουργήθηκαν στο Παγγαίο αρκετές γραμμές με υψηλό βαθμό δυσκολίας και έντονο ενδιαφέρον. Αυτές που ξεχωρίζουν είναι ο "Πίτερ Παν" VII- 200μ. των Βακόνδιου- Μανάλη και τα "Δίεδρα του Άσπρου Βράχου" VII- 200μ. των Χατζηζυρλή- Κολώνη.

Πέρα του μεγάλου ενδιαφέροντος που έχει η περιοχή του Τρίκορφου, ένα μικρότερο σύμπλεγμα βράχων κάτω από τα λυόμενα των Δασικών (περιοχή Β) σε υψόμετρο κάτω από 1000 μέτρα με υψομετρική διαφορά 100-130 μ., έχει δημιουργήσει ένα μικρό αναρριχτικό πεδίο για καλοκαιρινές διαδρομές μέχρι και αργά το χειμώνα. Οι πιο δημοφιλείς από αυτές, το "Στελιό" και η "Κόψη του Μανώλη" των Τσιλογιώργη- Χατζηζυρλή

Ολοκληρώνοντας, για τους επίδοξους αναρριχτές του Παγγαίου, να πούμε ότι το ανάγλυφο του βράχου προσφέρεται για ασφαλή αναρρίχηση στις διαδρομές που δέχονται συχνές επαναλήψεις χωρίς, όμως, να υπάρχουν μόνιμες ασφάλειες και χωρίς να λείπουν τα σαθρά. Οι διαδρομές είναι βουνίσσιες και οι αναρριχτές πρέπει να ξεκινούν με τον απαραίτητο εξοπλισμό. Για την περιοχή δεν υπάρχει αναρριχτικός οδηγός, παρά μόνο, οι δημοσιεύσεις των ορειβατικών περιοδικών.

Χρήσιμες πληροφορίες για το κείμενο, δόθηκαν από το αρχείο των Θόδωρου Παπαποστόλου και Θεόφιλου Χατζηζυρλή των οποίων το έργο για τη διαφύλαξη- καταγραφή και μεταφορά των πληροφοριών στους νεότερους είναι σημαντικότερη .

Κείμενο : Γιώργος Κολώνης

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Δεν είναι εύκολο ν'αποχωριστώ το Παγγαίο έτσι απλά, αποχαιρετώντας το μ' ένα μακρινό αγνάντεμα απ' τον κάμπο. Μου είναι

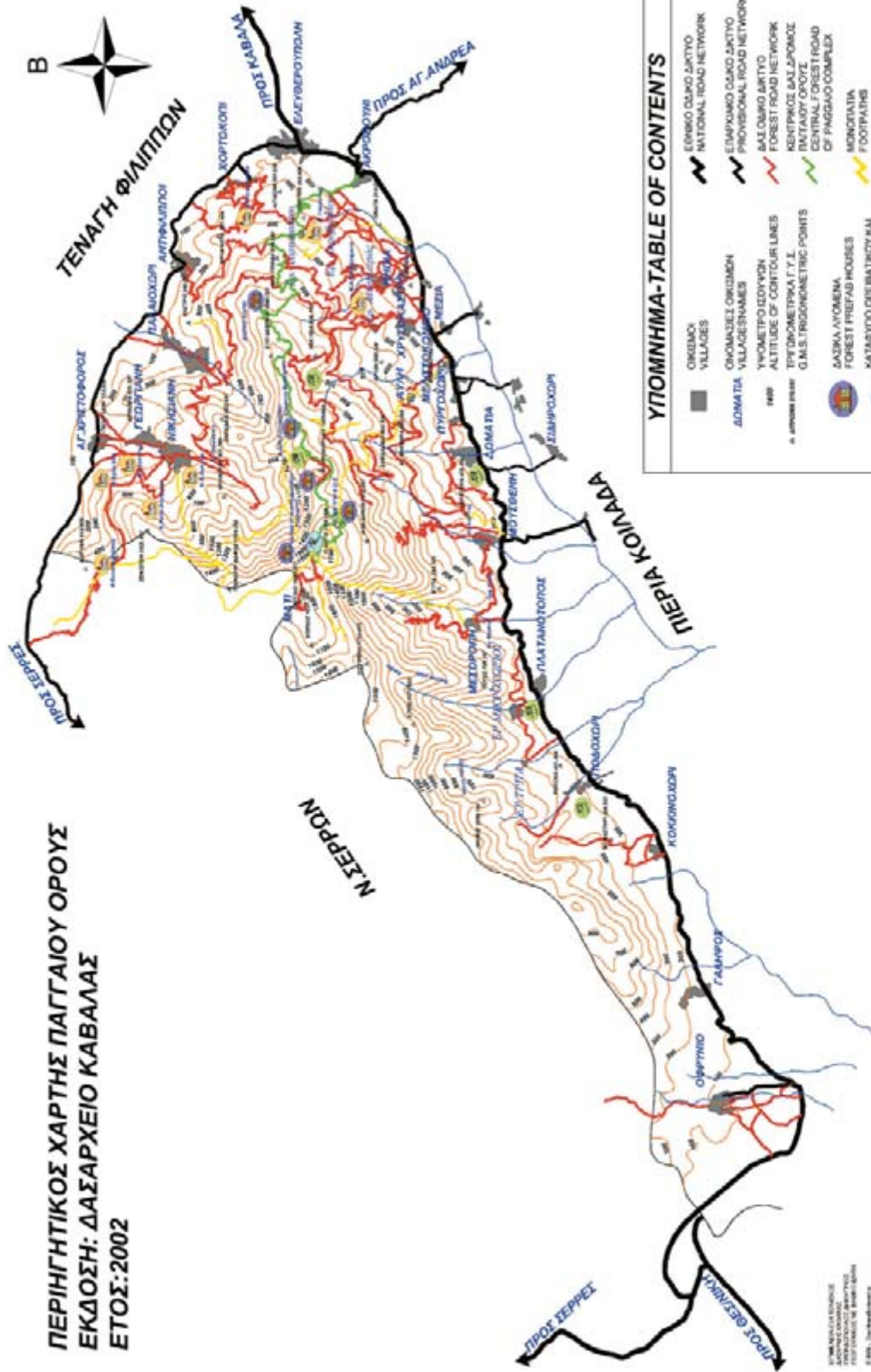
απαραίτητο για μια τελευταία φορά να νιώσω την καθάρια ανάσα του, ν'αφήσω το βλέμμα να ταξιδέψει στις πλαγιές και στις κορφές του, στα φθινοπωρινά πολύχρωμα φαράγγια του. Και θέλω ακόμα να αγγίξω το χώμα απ' τα φιλόξενα εδάφη του, εκεί όπου κάποτε μέτρησα τα πρώτα δειλά ορειβατικά μου βήματα. Παίρνουμε λοιπόν και πάλι τις ανηφοριές του με την Άννα και αφήνουμε την τόσο γνώριμη πια διαδρομή να ξετυλίγεται αργά ολόγυρά μας στο γλυκό απομνημόριο του Νοέμβρη. Λίγο πριν φτάσουμε στο καταφύγιο του Αργύρη Πεταλούδα, αραιώνουν τα κλαδιά από τις οξείες, το τοπίο μεγαλώνει. Πέρα μακριά κατά το νοτιά, στο βάθος του ορίζοντα, μια άλλη θρυλική σιλουέτα προβάλλει πάνω από τα σύννεφα, ο

Ο Θ. Χτενάς σε διάζωμα στην Β.Α. έξοδο της αναρριχτικής διαδρομής Πύργος του Τρίκορφου. (Επάνω) Διαδρομή "Αλπία", στο διάζωμα πάνω από την κόψη του Άσπρου Βράχου. (Επάνω Δεξιά) Ατενίζοντας την κορυφή "Αυγό", από έξοδο αναρριχτικής διαδρομής στον Β.Α. Πύργο. (Κάτω Δεξιά)

**ΠΕΡΙΓΗΓΗΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΠΑΓΓΑΙΟΥ ΟΡΟΥΣ
ΕΚΔΟΣΗ: ΔΑΣΑΡΧΕΙΟ ΚΑΒΑΛΑΣ
ΕΤΟΣ: 2002**

ΥΠΟΜΝΗΜΑ-ΤΑΒΛΗ ΤΩΝ ΟΧΘΕΣΤΩΝ

	ΟΙΚΙΣΜΟΣ VILLAGES		ΕΘΝΙΚΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ NATIONAL ROAD NETWORK
	ΟΙΚΟΜΟΝΕΣ ΟΙΚΙΣΜΩΝ VILLAGES NAMES		ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ PROVISIONAL ROAD NETWORK
	ΥΨΟΜΕΤΡΟΙΣΤΟΙΧΙΩΝ ALTITUDE OF CONTOUR LINES		ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ FOREST ROAD NETWORK
	ΑΡΧΑΙΟΜΕΤΡΟΙΣΤΟΙΧΙΩΝ O.A.S. TRIGONOMETRIC POINTS		ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΔΑΣ. ΛΥΜΟΣ CENTRAL FOREST ROAD
	ΔΑΣΙΚΑ ΑΥΤΟΜΕΝΑ FOREST FREEFAD HOUSES		ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΠΛΑΤΕΙΟ CENTRAL FOREST ROAD
	ΚΑΤΑΣΤΥΠΟ ΟΡΕΒΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΟΚΑΜΠΟΥΣ ΚΕΝΤΡΙΩΝ MOUNTAINING AND SKING SHELTER EQUIPPED CENTER		ΜΟΝΟΔΙΑΤΑ FOOTPATHS
	ΧΩΡΟΙ ΑΝΑΨΥΧΗΣ RECREATION AREAS		ΡΕΥΜΑΤΑ ΣΥΝΕΧΕΙΣΤΕΣ ΡΟΗΣ NONSTOP FLOW STREAMS
	ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ MONASTERIES		ΑΔΡΟΤΑΜΜΕΣ ΙΣΟΨΕΩΝ CONTOUR LINES

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ
ΔΑΣΑΡΧΕΙΟ ΚΑΒΑΛΑΣ
ΠΡΟΤΥΠΟΧΑΡΤΗΣ Μ. ΒΑΡΝΑΚΙΔΗΣ
Ε.Α.Π. - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
The Joint Topographic Institute
10000 ATHENS
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΗ
ΔΑΣΑΡΧΕΙΟ ΚΑΒΑΛΑΣ
19900 ΚΑΒΑΛΑ

Άθως. Σταματάμε και θαυμάζουμε τη μοναχική και απόμακρη κορυφή, που διαγράφεται πάνω από τον κόσμο των ανθρώπων, αιχμηρή και δυσκολοδιάβατη, όλο μυστήριο.

Μ' αυτή την εικόνα του ιερού βουνού της Ορθοδοξίας στα μάτια μας, εγκαταλείπουμε το ιερό βουνό των Αρχαίων Ελλήνων με την ελπίδα, ότι πολύ σύντομα θα ζήσουμε νέες συναρπαστικές εμπειρίες από το πλούσιο ιστορικό του παρελθόν.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ ευχαριστεί θερμά:

Το "ΔΑΣΙΚΟ ΧΩΡΙΟ ΠΑΓΓΑΙΟΥ" και ιδιαίτερα τον **Δημοσθένη Τάσση**, τόσο για την υπέροχη φιλοξενία, όσο και για τις συνολικές διευκολύνσεις και πληροφορίες. Τον Δασάρχη Καβάλας **Δημήτριο Παπαδόπουλο**, για τις σημαντικότερες πληροφορίες του.

Τον **Ε.Ο.Σ. Καβάλας** και ιδιαίτερα τον **Κώστα Μπακρατσά** και **Βασίλη Κυριλλίδη**, Πρόεδρο και Αντιπρόεδρο αντίστοιχα, αφενός για την φιλοξενία τους στο καταφύγιο του Συλλόγου και αφετέρου για την καθοριστική τους συμβολή στην ολοκλήρωση του άρθρου.

Τους καλούς μας φίλους **Χρήστο** και **Έλσα Αθανασιάδη**, για την αξέχαστη φιλοξενία τους στο Παλαιοχώρι και για τις πολλαπλές εξυπηρετήσεις τους.

Τους καλούς φίλους και έξοχους φωτογράφους **Χρήστο Ζαπόνη**, **Γιώργο Παρσαλίδη** και **Γιώργο Κολώνη** που με το θαυμάσιο φωτογραφικό τους υλικό, προϊόν πολύχρονων προσπαθειών και αναζητήσεων, συνέβαλαν αποφασιστικά στην φωτογραφική πληρότητα του άρθρου.

Τέλος, ιδιαίτερα ευχαριστούμε, τον **ΘΟΔΩΡΟ ΛΥΜΠΕΡΑΚΗ**, τον μοναδικό αυτό ιστορικό και αρχαιολάτρη, τόσο για την πολύτιμη συμμετοχή του στη συγγραφή του άρθρου, όσο και για τον χρόνο που διέθεσε

στη περιήγησή μας στον χώρο του Παγγαίου. Χωρίς τη δική του συμβολή, η πρώτη αυτή προσέγγισή μας στο Παγγαίο, θα ήταν σημαντικά φτωχότερη.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΔΙΑΜΟΝΗ ΣΤΟ ΠΑΓΓΑΙΟ

ΣΑΛΕ "ΔΑΣΙΚΟ ΧΩΡΙΟ ΠΑΓΓΑΙΟΥ". 20 δίκλινα, και τρίκλινα δωμάτια σε πολύ φιλικές τιμές. Τηλ. 25920/23533, 0945/491190, 0972/039844 Fax 25920/22023

ΕΥΛΙΝΑ ΛΥΟΜΕΝΑ ΔΑΣΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΒΑΛΑΣ

Δυνατότητα φιλοξενίας περίπου 30 ατόμων (δωρεάν) Τηλ. Δασαρχείου Καβάλας 2510/461861, 461803, 461807

ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΑ ΚΑΤΑΦΥΓΙΑ ΠΑΓΓΑΙΟΥ

Σ.Χ.Ο Καβάλας 2510/835952, 231067

Ε.Ο.Σ. Καβάλας 2510/224294

Ε.Ο.Σ Ροδολίβους 23240/71016

Ε.Ο.Χ.Σ Πρώτης 23240/61116

Ε.Ο.Φ.Α.Σ Νικήσιανη Καβάλας 25920/61838

ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ

"ΔΑΣΙΚΟ ΧΩΡΙΟ ΠΑΓΓΑΙΟΥ" από:

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΠΟΛΗ 10χλμ.

ΚΑΒΑΛΑ 26χλμ.

ΔΡΑΜΑ 42χλμ.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 140χλμ.

ΑΘΗΝΑ 640χλμ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- "Παγγαίο, πολύδωρον όρος" εκδ. Πολιτιστικός Σύλλογος Ελευθερούπολης, 2000, επιμέλεια ύλης: Εκδοτική ομάδα Ε.Ο.Σ Καβάλας "Το μέλι των γκρεμών". (Τηλ. 25920/22161)

- "Χρυσοφόρον Γης Ανάστημα", Ελένη Γαργαντούδη - Θεόδωρος Λυμπεράκης, Μάιος 2000, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καβάλας, εκδοτ. Ομάδα Ε.Ο.Σ Καβάλας "Το μέλι των γκρεμών" (Τηλ. 2510/224294)

- Το Παγγαίο Όρος, σε λόγο πεζό", Βασίλης Κυριλλίδης εκδοτική ομάδα Ε.Ο.Σ Καβάλας, "Το μέλι των γκρεμών", (Τηλ. 2510/224294)